

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞİDDET DAVRANIŞI GÖSTEREN VE GÖSTERMEYEN ERGENLERİN
AİLELERİNİN AİLE İŞLEVLERİ, ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Raşit AVCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞİDDET DAVRANIŞI GÖSTEREN VE GÖSTERMEYEN ERGENLERİN
AİLELERİNİN AİLE İŞLEVLERİ, ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Raşit AVCI

Danışman: Prof. Dr. S. Sonay GÜÇRAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimler Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.....
Başkan: Prof. Dr. S. Sonay GÜÇRAY

(Danışman)

.....
Üye: Yard. Doç. Dr. Meral ATICI

.....
Üye: Yard. Doç. Dr. Songül TÜMKAYA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

...../...../2006

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ŞİDDET DAVRANIŞI GÖSTEREN VE GÖSTERMEYEN ERGENLERİN AİLELERİNİN AİLE İŞLEVLERİ, ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Raşit AVCI

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. S. Sonay GÜÇRAY

Temmuz, 2006, 92 sayfa

Bu araştırmanın amacı, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemek ve ailelerde psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların görülme sıklığını karşılaştırmaktır.

Araştırmanın örneklemi 14–18 yaşları arasında şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleriyle (n=54) bu tip olaylara karışmamış ergenlerin ailelerinden (n=54) oluşturulmuştur. Çalışmada ailelerin öfke düzeylerini ve öfke ifade tarzlarını incelemek amacı ile “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖTÖ)” ve ergenlerin ailelerinin aile işlevlerini incelemek amacı ile “Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)” kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre “sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla

psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında buldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Şiddet, Aile İşlevleri, Öfke, Öfke İfade Tarzları

ABSTRACT**AN INVESTIGATION OF VIOLENT AND NONVIOLENT ADOLESCENTS'
FAMILIES IN TERMS OF FAMILY FUNCTIONING, ANGER AND ANGER
EXPRESSION****Raşit AVCI****MA Thesis, Department of Education Sciences****Supervisor: Prof. Dr. S. Sonay GÜÇRAY****July, 2006, 92 pages**

The purpose of this study is (a) to investigate the families of violent and nonviolent adolescents in terms of family functioning, trait anger and anger expression, and (b) to compare psychological problems, alcohol usage and delinquent behaviors.

The sampling is consisted of families of both violent (n=54) and nonviolent adolescents (n=54) whose age range is between 14 and 18. In order to investigate the anger levels and anger expressions of families' State-Trait Anger Scale (STAS) was utilized. Additionally, McMaster Family Assessment Device (FAD) was utilized to investigate families' functions. Apart from these tools, a questionnaire was administered in order to obtain demographic data from families. In accordance with the purpose of the study, data were analyzed with "t" test and chi-square test.

The results indicated that families of violent adolescents had more deficits and conflicts in problem solving, communication, role assignment, affective responsiveness, affective involvement, behavior control and general functioning when compared to the families of nonviolent adolescents. When analyzed in terms of anger, families of violent adolescents were significantly more "trait anger", "anger-in" and "anger-out" when compared to the families of nonviolent adolescents. Families of nonviolent adolescents had more "anger control" than the other group. Families in the violent group reported more problem behaviors, more use of alcohol and more delinquent behaviors than control group.

Keywords: Adolescence, Violence, Family Functioning, Anger, Anger Expression.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, aile işlevleri, öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları, aile üyelerinin alkol kullanım, psikolojik probleme sahip olma ve suç işleme davranışları açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu çalışmanın planlanmasında ve gerçekleşmesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Çalışma sürecinde titiz çalışmaları ve yönlendirmeleri nedeniyle Danışmanım Prof. Dr. S. Sonay Güçray'a, jüri üyeleri Yard. Doç Dr. Meral Atıcı ve Yard. Doç. Dr. Songül Tümkaya'ya, tezimin istatistik çalışmalarında katkıda bulunan Doç. Dr. Ragıp Özyürek ve Yard. Doç Dr. Ahmet Doğanay'a, tezimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Dr. Fulya Cenkseven, Arş. Gör. Ferah Çekici ve Arş. Gör. Ercüment Yerlikaya'ya, Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapan tüm hocalarım ve arkadaşlarıma, araştırmaya katılan tüm ergenlere ve ailelerine ve bu araştırmayı destekleyen Ç.Ü. Araştırma Fonu'na (EF2004YL32) teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca bana sabır ve anlayış gösteren Fatoş Aydınöğlu, Hasan Yıldırım ve anneme teşekkürlerimi sunuyorum.

Raşıit AVCI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	9
1.3. Araştırmanın Önem ve Gerekçesi.....	12
1.4. Sayıtlılar.....	14
1.5. Sınırlılıklar.....	14
1.6.Tanımlar.....	14

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	16
2.1. Kuramsal açıklamalar.....	16
2.1.1. Psikoanalitik Yaklaşım.....	16
2.1.2. Engellenme-Saldırganlık Hipotezi.....	17
2.1.3. Baskıcı Aile Süreci Kuramı.....	19
2.1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	20
2.2. İlgili Araştırmalar.....	25
2.2.1. Saldırganlık ve Şiddet Davranışları ile İlişkili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	26
2.2.2. Saldırganlık ve Şiddet Davranışları ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	31

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırmanın Modeli.....	38
3.2. Evren ve Örneklem.....	38
3.3. Veri Toplama Araçları.....	45
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	45
3.3.2. Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ).....	45
3.3.3. Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) Bu Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	47
3.3.3.1. Geçerlilik Çalışmaları.....	47
3.3.3.2. Güvenirlik Çalışmaları.....	48
3.3.4. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ).....	49
3.4. Verilerin Toplanması.....	51
3.5. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	52

BÖLÜM IV

BULGULAR.....	54
4.1. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevlerine İlişkin Bulgular.....	54
4.2. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına İlişkin Bulgular.....	57
4.3. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Psikolojik Probleme Sahip Olma, Alkol Kullanımı ve Suç İşleme Davranışlarına İlişkin Bulgular.....	59

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	63
5.1. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri	63

5.2. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzları.....	68
5.3. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Psikolojik Probleme Sahip Olma, Alkol Kullanımı ve Suç İşleme Davranışları.....	71

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
6.1. Sonuçlar.....	74
6.2. Öneriler.....	76
KAYNAKLAR.....	78
EK.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	92

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Çocuk Şubesine, Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	41
Tablo-2: Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	42
Tablo-3: Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Verilerin Toplandığı Aile Üyelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	42
Tablo-4: Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Anne-Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	43
Tablo-5: Şiddete Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı.....	44
Tablo-6: Şiddete Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	44
Tablo-7: Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin İç Tutarlılık Katsayıları.....	48
Tablo-8: Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Test Tekrar Test Korelasyon Katsayıları.....	49
Tablo-9: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile Değerlendirme Ölçeği'nden Aldıkları Puanların n, X, Ss ve t Değerleri.....	55
Tablo-10: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Sürekli Öfke, İçe Yönelik Öfke, Dışa Yönelik Öfke ve Öfke Kontrol Alt Ölçeklerinden Aldıkların Puanların n, X, Ss ve t Değerleri.....	58
Tablo-11: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Psikolojik Probleme Sahip Olmalarına İlişkin Frekans Dağılımı.....	59

Tablo-12: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Alkol Kullanımına İlişkin Frekans Dağılımı.....	60
Tablo-13 : Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Kimlerin Alkol Kullandığına İlişkin Frekans Dağılımı.....	60
Tablo-14: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler İle Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Alkol Kullanımına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları.....	61
Tablo-15: Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Suç İşleme Davranışlarının Türüne İlişkin Frekans Dağılımı.....	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Berkowitz 'in Engellenme-Saldırganlık Modeli.....	19
Şekil-2: Sosyal Öğrenme Kuramında Saldırganlık Modeli.....	21

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. 1. Problem

Şiddet olaylarının son yıllarda özellikle okullarda gençler arasında dramatik bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum araştırmacıları okullardaki şiddet içeren olaylarla ilişkili çalışmalara yöneltmiştir (Alikasifoğlu, Ercan, Erginöz, Uysal ve Kaymak, 2004; Kepenkçi ve Çinkır, 2005; Rosenberg, Powell ve Hammond, 1997; Yell ve Rozaski, 2000). ABD’de gençler arasındaki şiddet 1980’lerden sonra artmaya başlamıştır (Riner ve Saywell, 2002). ABD’de 1991 yılında 10–17 yaşlarındaki 130.000 genç, tecavüz, soygun ve adam öldürme gibi suçlarla yakalanmıştır. Bu veriler ışığında suç oranında 1986’dan itibaren %48’lik bir artış olduğu görülmektedir (Lerner, 1995). Her yıl okullarda üç milyon kişi suç işlemekte (Yell ve Rozalski, 2000) ve genel olarak 25.500 kişi cinayetten, 31.000 kişi de intihardan ölmekte, 15–24 yaş arası gençler arasında ikinci ölüm nedeni de şiddet olarak görülmektedir (Rosenberg, Powell ve Hammond, 1997). Yell ve Rozaski (2000) tarafından yapılan bir araştırmaya göre devlet okullarındaki öğretmenlerin %41’i okullarda şiddetin ciddi bir sorun olduğuna inanmaktadır.

Ülkemizde de benzer bulgular ile karşılaşılmaktadır. TBMM Sokak Çocuklarını Araştırma Komisyonu’nun hazırladığı rapora göre, Şubat 2006’da 16 ayrı kentte okullarda şiddete dayalı 25 olayın meydana geldiği bildirilmiştir. Bu olaylarda yedi öğrencinin hayatını kaybettiği, 35 öğretmenin yaralandığı ve 34 gencin de gözaltına alındığı belirtilmiştir (Milliyet, 2006a). Son dönemde medyada geniş yer bulan bir diğer örnek ise, Samsun’da okula giderken öldürülen iki Anadolu Lisesi öğrencisidir. Yapılan inceleme; öğrencilerin, kız arkadaşlarına ilişkin bir problemden dolayı öldürüldüğünü ortaya çıkarmıştır (Cumhuriyet, 2006). Diğer bir olay da 29 Mayıs 2006 tarihinde Ankara’da, iki lise öğrencisinin, kendilerine baskı yaptığı ileri sürülen kız öğrencinin

ailesinden üç kişiyi planlı bir şekilde öldürmesi olayıdır. Bu olay ile gençler arasındaki şiddet, ailelere yöneltilerek yeni bir boyut kazanmıştır (Milliyet, 2006b).

Ülkemizde okullarda şiddet olaylarıyla ilgili olarak yapılmış bazı çalışmaları gözden geçirildiğinde, ergenlerin şiddete başvurmasında Kepenkçi ve Çınkır (2005) lise öğrencilerinin buldukları akademik yıl içinde %35.5'nin fiziksel olarak en az bir kez şiddete başvurduklarını bildirmişlerdir. Alikasifoğlu ve arkadaşları (2004) tarafından İstanbul'da yapılan bir araştırmada, lise öğrencilerinin şiddet davranışını gösterme yaygınlığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin son bir yıl içinde %42'sinin (n=1720) en az bir kavga olayına karıştıkları belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının (2003) yapmış olduğu bir çalışmada ise, gençler arasındaki saldırganlık ve şiddet olayları daha çok adli kayıtlara geçmiş suç oranlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan erkek öğrencilerin adli kayıtlara geçmiş suç oranları %28.2 iken, kızlarda %1.5 olarak bulunmuştur. Aynı zamanda liselerde bu oran %14.3 iken ilköğretim okullarında %15.3 olduğu gözlenmiştir.

Şiddet davranışının nedenleri incelendiğinde, bu tür davranışların hem genetik hem de bir takım çevresel etkenlerin bir sonucu olduğu görülmüştür. Ergenlerde saldırganlık, şiddet ve suç işleme davranışlarına neden olan risk faktörlerinin neler olduğunu inceleyen araştırmacılar (Mayer, 2001; Sutton, Cowen, Crean, Wyhman ve Work, 1999; Dishion, McCord ve Poulin, 1999; Garbarino, 1999; Dahlenberg, 2001; Dahlenberg, 1998; Tolan, Gorman-Smith, Huesmann ve Zelli, 1997; Dusenbury, Falco ve Lake, 1997; Cole, 1995; Peterson, Capaldi ve Bank, 1991) bu faktörleri şu şekilde sınıflandırmaktadırlar:

I. Kişisel Faktörler

- Erken yaşlarda saldırganlık olaylarına karışma
- Şiddeti destekleyici inançlar
- Kişisel eğilim
- Sosyal becerilerden yoksunluk

II. Aileye Ait Faktörler

- Ana babaya ait problem davranışlar

- Ebeveynlerin sıcak ilgi göstermemesi/tıbbi yardım alması
- Çocuklara yönelik denetim eksikliği
- Çocuğun şiddete maruz kalması
- Yetersiz aile işlevleri

III. Akran ve Okul Faktörleri

- Olumsuz akran gruplarının etkileri
- Okula bağlılığın az olması
- Akademik başarısızlık
- Belirli okul çevreleri

IV. Çevresel ve Bölgesel Faktörler

- Düşük sosyo ekonomik düzeye sahip insanların yoğunlaştığı yerleşim alanları
- Sık sık yer değiştirme
- Sık sık aile karışıklıklarının yaşanması
- Düşük sosyal ilişki
- Ekonomik olanakların azalması
- Ateşli silahlara erişim

Okul ortamında ergenlerde görülen şiddet davranışına ilişkin çalışmalar gözden geçirildiğinde, ergenlerin şiddete başvurmasında yetersiz okul yönetimi ve düzensizliğin olması, düşük düzeyde akademik başarı (Gottferdson, 1997); öğrencilerin öğrenme problemleri (Cole, 1995; Sutton ve Ark., 1999) ve eğitim düzeyinin düşük olmasını (Mayer, 2001) içeren değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca Dusenbury ve arkadaşları (1997) ergenlerin olumsuz akran gruplarına dahil olmasının ve akranlarca reddedilmesinin de gencin şiddet davranışının ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca ergenin mizacının zor olması (Sutton ve Ark., 1999), zayıf duygusal ve bilişsel gelişim (Edwards, 2001), düşük düzeyde sosyal ilişki (Wheby, Symons ve Shares, 1995) ve alkol ve uyuşturucu kullanımı (Gottfredson, 1997; Scott, Nelson ve Liaupsin, 2001) ergenin şiddet davranışı göstreme olasılığını arttırmaktadır.

Son yıllarda yapılan araştırmalar (Boulter, 2004; Doğan, 2001; Gorman-Smith, Henry ve Tolan, 2004; Dahlenberg, 1998; Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984; Tolan,

2001; Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesmann, 1996), ailesel risk faktörlerinin şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ve ergende görülen şiddet davranışının aile işlevleri kapsamında incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu faktörler, sonraki dönemde saldırganlık ve suç işleme davranışlarının neden devam ettiğinin ve bazı gençler için şiddetin neden büyük bir risk faktörü olduğunu anlamının anahtarı olarak tanımlanmıştır. Araştırmalar ergenlerin şiddet davranışı göstermesinde etkili olan ailesel faktörleri şu şekilde betimlemektedirler: (1) Çocuk ve bakıcı ya da ebeveynler arasında sıcak ilişkinin olmaması, (2) Ana babaya ait problem davranışlar (cinayet ya da alkol ve uyuşturucu kullanımı) ya da ana babanın çocuk yetiştirme uygulamaları (çocuğun disiplini ve denetimi) (3) Yetersiz aile işlevleri (iletişim, uyum ve aile üyelerinin çatışması ya da şiddet)

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının, ergenlik dönemindeki şiddet davranışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk oluşturduğunu göstermektedir (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Akt: Dahlenberg, 1998; Doğan, 2001; Tolan, Gorman-Smith, Huesmann ve Zelli, 1997).

İhmalkar ya da ilgisiz ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarına ve isteklerine karşı duyarsız bir şekilde davranan kişilerdir. Ebeveynlerin terk etmesi ve iletişimsizliği, çocuğun psikolojik durumu üzerinde yıkıcı etkiler oluşturabilmektedir. Çocuk, ebeveyninden şefkat görmediği ve onların yakınlığını, sevgisini kaybettiği zaman acı çeker ve kendini güvensiz hisseder. Çocuk için genellikle hayatın anlamı olmaz ve umutsuzluk duyguları içindedir. Bu tip çocuklar kendilerini kontrol edemeyen ve hemen şiddete başvuran bir yapıdadırlar. Ayrıca ebeveynin çocuğa ilgisizliği sadece saldırgan davranışlara yol açmakla kalmaz aynı zamanda sonraki dönemde de çocuğun bir takım davranış problemleri yaşamasına neden olabilir (Boulter, 2004; Dahlenberg, 2001). Bazı bulgular, ihmal edilen çocukların şiddet davranışlarını, fiziksel istismara uğrayan çocuklardan daha çok gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ihmal edilmiş çocuklar, saldırganlıklarını içe yöneltebilirler ve intihar girişiminde bulunabilirler (Widom, 1989, Akt: Dahlenberg, 1998). Diğer bir çocuk yetiştirme türü olan otoriter çocuk yetiştirme stilinde ebeveynler genellikle, bağırma, emretme, eleştirme gibi zorlayıcı anlamda kullanılan disiplin yöntemlerini kullanmaktadırlar. Ebeveynler etkisiz

bir şekilde cezalandırma yöntemini kullanarak soğuk, reddedici ve sık sık aşağılayıcı bir tutum sergileyebilmektedir. Bu tip ailelerde yetişen gençlerin, karar verme ve düşüncelerini ifade etmede güçlükler yaşadığı ve öfke düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Garbarino, 1999). Yine bu ailelerde, ebeveynlerin katı fiziksel ceza kullanımının, gençlerdeki şiddet ve suç işlemeyi arttırdığı da gözlenmiştir (Moeller, 2001).

Ebeveyn-ergen ilişkisinde tutarsız disiplinin kullanılması ve ebeveyn denetiminin ve kontrolünün düşük düzeyde olmasının ergenlerde görülen şiddet davranışı üzerinde açıklayıcı olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde Doğan (2001) tarafından yapılan çalışmada, aile içinde ergenin tutarsız disiplin anlayışına maruz kalmasının, ergenin saldırgan davranış sergileme olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Aynı zamanda ergenin saldırgan davranış göstermesi ve ebeveynlerin alkolik ve ruhsal rahatsızlığının olmasının, aile içi çatışma ve geçim sıkıntısı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Conger, Conger, Elder, Lorenz, Simons, ve Whitbeck, 1992; Howell, 1995; Loeber, 1990; Loeber ve Dishion, 1983; Loeber ve Dishion, 1984; Akt: Sutton, 1999). Ayrıca ebeveynler, ergenlere olumlu sosyal davranışları kazandıramamaları ve diğerlerine karşı sergilemiş oldukları saldırgan davranışların ergenlere model olması yolu ile ergenlerdeki saldırgan davranışları desteklemektedirler (Widom, 1989, Akt: Dahlenberg, 1998).

Şiddet davranışının gelişimi ile yakından ilişkili bir diğer etmen de aile içindeki çatışmalı ortam ve düşmanca tutumdur. Aile içinde eşler arası şiddet, çocuğa kötü davranma ve ergenin ya da çocuğun şiddete maruz kalması ergenin şiddet davranışı gösterme olasılığını arttırmaktadır (Buehler ve Krishnakumar, 1994; Kashani ve Allan, 1997; Dahlenberg, 1998). Şiddet davranışı gösteren ergenler üzerinde yapılan boylamsal bir çalışmada, şiddete başvurma riskinin aile içi şiddet biçimlerinden (çocuğa kötü davranma, eşler arası şiddet ve fiziksel kavganın ve düşmanlığın bulunduğu aile ortamı) birine maruz kalan gençler için % 60, aile içi şiddetin iki türüne maruz kalan gençler için %73 ve aile içi şiddetin üç türüne maruz kalan gençler için %78 oranında arttığı belirlenmiştir (Dahlenberg, 1998). Ayrıca araştırmalar aile içinde şiddete maruz kalan ergenlerin öfke düşmanlık, depresyon ve somatizasyon gibi rahatsızlıkları yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Kahraman, 2000; Dahlenberg, 1998). Ülkemizde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1998'de yapmış olduğu araştırmada ise, anne-babaları

tarafından dövüldüğünü söyleyen çocukların şiddet davranışı gösterme düzeylerinin diğer gruptakilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ergenlerde şiddet davranışının gelişiminde aile ilişkilerinin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tolan, Gorman-Smith, Huesmann ve Zelli'nin (1997) yapmış olduğu bir çalışmada, aile işlevlerinin şiddet ve suç işleme davranışını yordadığı belirlenmiştir. Şiddet ve suç işleme davranışına karışan ve karışmayan ergenlerin aile işlevlerinin karşılaştırıldığı bir başka çalışmada ise, iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Şiddet ve suç işleme davranışına karışan ergenlerin ailelerinde şiddet ve suç işleme davranışına karışmayanlara göre, ebeveyn-çocuk arasında düşük düzeyde bağlılık olduğu ve ergenin denetimi açısından problem yaşandığı belirlenmiştir (Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesmann, 1996). Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise, aile bireylerinin problem çözme konusunda yetersiz kalmasının ergenin yıkıcı davranışlar sergilemesinde önemli olduğu saptanmıştır. Ayrıca aile içinde davranış kontrolünde yaşanan problemlerin, ergenin saldırgan davranışlar göstermesinde ve sosyal sorunlar yaşaması üzerinde açıklayıcı olduğu ve ailenin genel işlevlerinde yaşanan problemlerin ergenin suça yönelik davranış problemlerinin yordanmasında önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Bahçıvan ve Gençöz, 2005).

Şiddet davranışı için bir diğer yordayıcı değişken de öfke duygusudur. Engellenme, bireyde öfke duygusunu ortaya çıkarmakta ve saldırgan davranış için isteklilik meydana getirmektedir (Moeller, 2001). Benzer şekilde literatürde de şiddet, saldırganlık ve suç işleme davranışları ile öfke arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, öfke otomatik bir şekilde saldırganlık ve şiddetle birlikte ortaya çıkmasa da, çoğu kez saldırgan davranışı başlatıcı durumda olduğunu ortaya koymakta, saldırganlık ve öfke arasında bağlantı olduğunu göstermektedir (Scharf, 2000; Nugent ve Champling, 1997; Rupp ve Vodanovic, 1997).

Anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkiler örüntüsü, çocukta duygusal ve toplumsal davranışların oluşumunu sağlamaktadır. Ailenin sosyal yaşamı, çocuğun yaşantılarıyla ilişkisinin gelişiminde etkili olan duygusal ortamı içermektedir. Ailede öfke, şiddet, gerginlik taşıyan olumsuz bir duygusal ortamın varlığı, çocuğun da toplumsal ilişkilerinde olumsuz duygulanım göstermesine neden olur (Graner, Jones ve Miner,

1994 Akt: İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004). Kashani ve Confield (1995) 6–12 yaş arası çocukların aile fonksiyonlarını algılayışları ile kızgınlıklarını ifade etme biçimleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonucunda; çocukların, kızgınlığı ifade etmeyi küçük yaştan itibaren öğrendikleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, dışa-yönelik öfkenin ailede ve sosyal destek sisteminde bir problemin varlığına işaret ettiğini göstermiştir. Ayrıca bu çocuklar, ailelerini daha az uyumlu olarak algılamışlardır. Hankins ve Hankins (1988) ise öfke duygusunun ifade edilmesinin öğrenmeye bağlı olması nedeniyle kişiden kişiye değiştiğini ve çocuğun öfkelenince göstermiş olduğu davranışların, aileden ve çevreden öğrenilen davranışlar olduğunu ileri sürmüşlerdir (Akt: Balkaya, 2001).

Ebeveynlerin öfkelerini ifade etmeleri ile çocuk-ebeveyn ilişkisi, tam olarak tanımlanmamasına karşın, bugüne kadar yapılan araştırmalar, öfke ile ardından gelen zorlayıcı ve zararlı ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu araştırmaların sonuçlarına göre ebeveynlerin çocuklarına karşı olan kontrolsüz öfkeleri, kuvvetli bir şekilde çocuğun fiziksel şiddete başvurusuyla da ilişkili görülmektedir (Novaco, 1975; Vasta, 1982 Akt: Furlong ve Smith 1998; Kolko, 2002). Rodriguez ve Green (1997) araştırmalarında, çocukların şiddete başvurusunda, öfke ifade şekillerinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ailenin sınırlı öz denetiminin, katı disiplininin ya da yüksek öfke düzeyinin yüksek risk faktörleri olduğu belirtilmektedir (Kolko, 1996).

Bilişsel kuramlar, saldırgan düşüncelerin öğrenmeyle elde edilmiş olduğunu ve öfkenin sonucu olarak saldırgan ve şiddet davranışının ortaya çıktığını vurgulamışlardır (Reiss ve Roth, 1993; Akt: Amodei ve Scott, 2002; Pepler ve Slaby, 1996). Boylamsal bir araştırmada saldırgan ve öfkeli çocukları, saldırgan ve öfkeli yetişkinlerin yetiştirmiş olduğu saptanmıştır (Elliot, Huizinga ve Ageton, 1985; Kazdin, 1987; Olweus, 1979; Akt: Smith, Furlong Bates ve Laughin, 1998). Benzer şekilde ülkemizde yapılan bir çalışma, anne-babaların saldırganlıkları ile ergenlerin saldırganlıkları arasında ilişki olduğunu ve anne-babaların saldırganlık düzeyi arttıkça ergenlerin saldırganlık düzeylerinin de arttığını ortaya koymaktadır (Karataş, 2002). Bir başka çalışmada Masalcı (2000) babanın kızdığı andaki davranış tarzı ile çocuğun saldırganlık davranışı arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, çocuğuna kızdığı anda onu döven, tehdit eden, yaptığının yanlış olduğunu açıklayan ve ayrıca onunla konuşmayan

babaların çocuklarının yansıtılmış, kendine dönük ve olumlu sosyal (prososyal) saldırganlık gösterdiği bulunmuştur. Gerçekte çocuğa karşı öfke, ebeveyn çocuk ilişkisinde hem ortak bir duygusal yaşantı, hem de çocuk ebeveyn ilişkisinde yüksek riskli davranış olarak tanımlanmaktadır (Kolko, 1996).

Ailede sorunlar, çatışma huzursuzluk ve kavga ile çözümleniyorsa çocuk da sorunlarını çözerken aynı yolları kullanacaktır. Anne babanın öfkeli olması, çocuğun davranışlarına ve duygulanımına etki etmektedir. Çocuğun bu ortamda büyümesi, çocuğun öfke, korku ve üzüntü duygularını yaşamasına neden olur. Ailedeki çatışmalarda stres düzeyi yükselen çocuk, yaşamında karşılaştığı benzer durumlarda benzer davranışlarda bulunabilmektedir (Grych, Seid ve Fineham, 1992; Rice, 1997).

Çocuklar belirli bir biyolojik temelle dünyaya gelseler de bir olaya duygusal olarak nasıl tepki vereceklerini ve günlük yaşamlarında diğer insanlara karşı nasıl davranacaklarını en yakın çevreleri olan ailelerinden öğrenmektedirler. Ebeveynler çocuklarının kişiliğinin gelişiminde tümüyle etkili olmasalar da çocuklar; tutum, inanç, önyargı ve davranış gibi birçok önemli özellikleri aile içinde kazanmaktadır (Mercy, Rosenberg, Powell, Broome ve Roper, 1993).

Yukarıdaki çalışmalar, çocuğun veya ergenin şiddet davranışı göstermesinde ailenin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (Bahçıvan, 2005; Boulter, 2004; Garbarino, 1999; Kolko, 2002; Dahlenberg, 1998; Tolan, 1996). Yapılan literatür taramasında, ülkemizdeki çalışmaların genellikle saldırganlık üzerine olduğu ve şiddet konusundaki çalışmaların az olduğu görülmüştür (Karataş, 2002; İlter, 1984; Tuzgöl, 2000). Ayrıca saldırgan davranışın risk faktörlerini inceleyen araştırma sonuçları genellikle ergenin ailesine yönelik algılarına dayanmaktadır. Özetlenen araştırma bulgularından anlaşılabilceği gibi son yıllarda şiddet olayları ve özellikle ergenlerin şiddete yönelik davranışları güncel bir konuya işaret etmektedir. Bu konu yurt dışı literatürde tüm yönleri ile sıkça ele alınmasına karşın Türkiye’de bu konudaki araştırmaların henüz başlangıç aşamasında olduğu, problemi tanımlama ve çözümlere ışık tutmaktan uzak olduğu dikkat çekmektedir.

Ailenin, ergenlerin şiddete yönelmesinde temel risk faktörlerini barındıran bir ortam olması bu araştırmada ele alınan bir konudur. Ergenlerde şiddete yönelik

davranışları ortaya çıkaran koşulları, şiddete yol açan risk faktörlerini belirlemek, bu bulgular ışığında önleme programı ve projelerini planlamak; çocuklar, ergenler, aileler ve eğitimciler açısından oldukça önemli ve güncel görünmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle bu araştırmada, şiddete başvurarak okul kurallarına karşı çıkan, açık şekilde şiddet davranışı gösteren ya da okul dışında şiddet gösterdiği için hakkında yasal işlemler yapılan (Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'ne getirilen ya da suçüstü savcılığına sevk edilen çocuklar) 14–18 yaşları arasında ergenlerin ailelerinin sosyo-demografik nitelikleri gözden geçirilmektedir. Ayrıca bu aileler, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile problem çözme, iletişim, roller, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, duygusal tepki verebilme ve genel işlevleri içeren aile işlevleri açısından incelenmektedir. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergen aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergen aileleri psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların gözlenme sıklığı açısından incelenmekte ve karşılaştırılmaktadır.

1. 2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın birinci amacı, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini, aile işlevleri (problem çözme, iletişim, duygusal tepki verme, vb.) ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemek ve bu özellikler yönünden aileler arasında farklılaşma olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın ikinci amacı ise, psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların görülme sıklığı açısından şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini karşılaştırmaktır. Belirlenen genel amaçlar çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında aile işlevleri (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler) açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

- 1.1. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında aile içi “problem çözme” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.2. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında aile içi “iletişim” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.3. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında aile içindeki “rol dağılımı” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.4. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında ailenin “duygusal tepki verebilme” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.5. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında ailenin “gereken ilgiyi gösterme” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.6. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında ailenin “davranış kontrolü” işlevi açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 1.7. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında ailenin “genel işlevleri” açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında sürekli öfke ve öfke ifade tarzları (sürekli öfke, öfke kontrol, dışa yönelik öfke, içe yönelik öfke) açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

- 2.1. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında “sürekli öfke” düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 2.2. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında “öfke kontrol” düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 2.3. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında “dışa yönelik öfke” düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 2.4. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında “içe yönelik öfke” düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suç işleme davranışlarının görülme sıklığı açısından anlamlı farklılıklar var mıdır?
 - 3.1. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireyleri arasında psikolojik probleme sahip olma açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 3.2. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireyleri arasında alkol kullanımı açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?
 - 3.3. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireyleri arasında suç işleme

davranışlarının görülme sıklığı açısından anlamlı bir farklılık var mıdır?

1. 3. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Ergenlerde görülen şiddet, o andaki ve gelecekteki olası sonuçlarından dolayı kaygı vericidir. Şiddetin tanımını oluşturan öğelere baktığımız zaman; şiddet, tehdit edici, tehlikeli ve sıkça zarar verici öğeleri içerir (Knoester ve Haynie, 2005). Bu yüzden şiddete maruz kalan kişilerin o andaki sağlıklarını ve iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu doğrultuda ülkemizde Kepenkçi ve Çinkır (2005) tarafından yapılan çalışmada, okulda zorbaca davranış ve şiddete maruz kalan lise öğrencilerinin kendilerini psikolojik açıdan mutsuz, üzüntülü ve öfkeli hissettikleri ve düşük düzeyde benlik algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra okula devam etmeme, okuldan hoşlanmama, yalnızlık ve izolasyon gibi sosyal uyumda zorluklar yaşadıkları ve son olarak da yüksek düzeyde kaygı, depresyon ve intihar düşüncelerini içeren psikolojik sıkıntılar çektikleri saptanmıştır. Ayrıca şiddete kurban olmak veya tanıklık etmek, ergenlerin kişilerarası iletişimde ortaya çıkan çatışmaları, şiddete dayalı olmayan yollarla çözmek yerine şiddeti kullanarak çözmelerine neden olmaktadır (Alikasifoğlu, Ercan, Erginöz, Uysal ve Kaymak, 2004). Diğer taraftan, yapılan araştırmalarda şiddete başvuran ergenlerin, gelecekte de bu tür ve suça yönelik davranışlar sergiledikleri bildirilmiştir. Bu gençlerin yetişkinlik dönemlerinde de suç işleme eğiliminde oldukları bulunmuştur (Paternoster, Brame ve Farrington, 2001).

Kişiliğin oluşmasında önemli olan çevresel etkenlerden biri ailedir. Aile bireyin kişilik gelişimi ve davranışlarının biçimlenmesinde fizyolojik olduğu kadar ekonomik, kültürel ve toplumsal yönleriyle de etkili bir kurumdur (Bulut, 1990; Gander ve Gardner, 1995). Gelişim üzerinde önemli etkilere sahip olabilen ailenin, ergenlerde şiddete yönelik davranışların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Irene ve Mona, 2003). Araştırmalar, ebeveynlerin psikolojik probleme sahip olması, ebeveyn ile çocuk arasında şefkatin olmaması, çocukların aile içinde şiddete maruz kalması ve yetersiz aile işlevleri gibi ailesel risk

faktörlerinin ergenin şiddet davranışı göstermesinde önemli olduğunu belirtmektedirler (Boulter, 2004; Dahlenberg, 1998; Gorman-Smith, Tolan ve Henry, 2004; Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesmann, 1996; Tolan, 2001). Bu tip aile ortamlarında yetişen ergenler aile içinde şiddeti bir problem çözme mekanizması olarak öğrenmekte ve şiddet davranışını aile dışındaki yaşantılarında da gösterebilmektedirler (Page ve Page, 2003). Araştırmalar çocukların şiddetle baş etmesinde ailenin rolünün şu ana kadar yeterince vurgulanmamasına rağmen önemli bir değişken olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim sağlığı ve halk sağlığı uzmanları, ebeveyn davranışlarının ergenlerde şiddetin önlenmesinde ve ergenlerin sosyal beceriler kazanmasında önemli bir rolü olduğunu belirtmektedirler (Howard, Cross, Xiaoming ve Huang, 1999). Bu noktada aileye ait değişkenlerin şiddet davranışının gelişimindeki rolünü daha iyi anlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Aileye ait değişkenlerin tanımlanması ve ailelerin bu konulardaki eksikliklerinin belirlenmesi sonucunda şiddeti önleme ve şiddetle başa çıkma çalışmalarına odaklanmak mümkün olacaktır.

Şiddetin yaygın olarak görüldüğü yerlerden biri olan okullar aynı zamanda şiddeti önleyici ve koruyucu rehberlik çalışmalarının yapılabilmesi açısından uygun konumda olan kurumlardır. Gençler okul dışındaki alışkanlıklarını okul içinde de sürdürme eğiliminde olduğundan okullar, saldırganlık ve şiddetle ilgili sorunlarda aileler, toplum kuruluşları ve gençlik servisleri ile işbirliği içinde çalışmak durumundadırlar (Boulter, 2004; Riner ve Saywell, 2002). Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanı bireyin çevresiyle dengeli ve sağlıklı uyum yapabilmesini sağlayarak bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan şiddet ve saldırganlık davranışı, kişinin çevresiyle problemler yaşamasına neden olmaktadır. Bu da hem şiddete başvuran hem de şiddete maruz kalan ergenin gelişimi üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Güncel bir konu olan şiddetin önlenmesinde okul psikolojik danışmanlarının önleyici, düzeltici ve çare bulucu çalışmalar yaptığı ifade edilmektedir (Edwards, 2001). Aslında ergenlerdeki sosyal olmayan davranışları önlemek ve olumlu sosyal davranışlar kazandırmak okul psikolojik danışmanlarının amaçlarından biridir.

Ekolojik bakış açısına göre, gençlerde görülen şiddetin çoğul etiyojolojiye sahip olması nedeniyle okul, aile ve toplumun bir arada olduğu kapsamlı çalışmaların etkili önleme çalışmaları için gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Riner ve Saywell, 2002). Bu bağlamda okul psikolojik danışma uygulamalarında, ebeveynlerin de dahil olduğu şiddeti önleme programlarının hayata geçirilmesi gereksinimi açıktır. Şiddetin ailesel risk faktörleri anlaşıldığı zaman, ailelerin şiddete yol açan riskli davranışları azaltılabilir. Ayrıca ailelerin, ergenlerde olumlu sosyal davranışın gelişimini sağlayacak becerileri kazanmaları ve bu konuda gerekli sorumlulukları almaları sağlanabilir. Bu araştırmadan elde edilen veriler, şiddetin gelişimsel döngüsüne müdahale edilerek ülkemizde acil bir şekilde ihtiyaç duyulan ailelere yönelik uygun önleme ve müdahale programlarının hazırlanması için yol gösterici olabilir. Özetle, ergenlerde görülen şiddet davranışının ailesel risk faktörlerinin belirlenmesi, şiddetle baş etme için sadece okul ortamında değil, ailelere yönelik de bazı çalışmaların yapılmasına yol gösterici olabilir.

1. 4. Sayıtlar

1- Katılımcılar (örneklemdaki kişiler) “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği”ni içtenlikle yanıtlamışlardır.

2- Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, ölçülmek üzere hazırlandığı özellikleri ölçebilme gücüne sahiptir.

1. 5. Sınırlılıklar

1- Bu araştırma Adana ili Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bazı liselerde öğrenim gören öğrencilerin aileleri ve Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi tarafından gözaltına alınan ergenlerin aileleriyle sınırlıdır.

2- Bu araştırmada incelenen, aile işlevleri ve öfke ifade tarzları, ‘‘Aile Değerlendirme Ölçeği’’ ve ‘‘Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği’’nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1. 6. Tanımlar

şiddet: Bir kişinin, bir başkasına bedensel olarak zarar verme, korkutma ya da yaralamaya neden olmak amacıyla fiziksel güç kullanmasıdır (Miller, Martin, ve Schamess, 2003, s.173).

Saldırıcılık: Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen; fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış (Budak, 2005, s.648).

Aile İşlevleri: Aile üyelerinin sorunlarını bir araya gelerek çözebildiği, birbirlerine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini önlemeyecek şekilde ilgili, herkesin kendinden beklenen rolü etkili bir biçimde yerine getirebildiği, birbirlerinin davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebildiği ve aralarında açık, rahat, dolaysız bir iletişimin bulunduğu aile özellikleridir (Ebstein ve Bishop, 1983, s.171).

şiddet Davranışı Gösteren Ergenlerin Aileleri: Okul kuralları çerçevesinde herhangi bir şiddet olayına karışmış veya Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk şubesi’ne şiddet olaylarına karıştığı için hakkında yasal işlem yapılmış 14-18 yaş arası ergenlerin aile bireyleridir (anne, baba ve kardeş).

şiddet Davranışı Göstermeyen Ergenlerin Aileleri: Okul kuralları ve yasalar çerçevesinde herhangi bir şiddet olayı içersinde yer almamış 14-18 yaş arası ergenlerin aile bireyleridir (anne, baba ve kardeş). Araştırmada bu grup, karşılaştırma grubu olarak adlandırılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde şiddet ve saldırganlığa ilişkin kuramsal bilgiler ve ilgili araştırmalar özetlenmiştir.

2. 1. Kuramsal Açıklamalar

2. 1. 1. Psikoanalitik Yaklaşım

Freud, saldırganlığı ve şiddeti, doğuştan gelen içgüdüsel bir eğilim olarak açıklamaktadır. Freud'a göre içgüdüler, zihin üzerinde somatik ve biyolojik talepleri temsil etmekte, yaşam içgüdüleri ve ölüm içgüdüleri olmak üzere iki kategoride toplanmaktadır. Freud, içgüdülerin bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağladığını belirtmiştir. İnsanın kendi kendini yıkıcı ve yok etmeye çalışan içgüdüleri ise, ölüm içgüdüleri olarak tanımlanmıştır. İnsanda saldırganlığın da ölüm içgüdülerine dayandığını ileri sürmüştür. Ölüm içgüdüleri, dışa yönelik etkinleştirilmişse kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimleriyle ve saldırgan davranışlarla açıklanabilmektedir. Ölüm içgüdülerini organizma kendisine yönelttiği zaman, kişinin intihar etmesine neden olabilmektedir. Kısacası Freud'a göre saldırganlık, insanın kendisine dönük yıkıcı eğilimlerini dış dünyadaki objelere yöneltmesi olarak tanımlanabilir (Nelson-Jones, 1995; Atkinson ve Arkadaşları, 1995; Gençtan, 1998; Fiest ve Fiest, 2002).

Freud, saldırganlığı diğer içgüdüler gibi, tatmin edilmesi gereken bir içgüdü olarak açıklamaktadır. Saldırganlık içgüdülerinin yavaş yavaş yükseldiğine ve onun kuvveti belirli düzeye geldiğinde boşaltılması gerektiğine de inanır. Ölüm içgüdülerini boşaltmanın bir yolu da kabul edilmez dürtüleri, sosyal olarak kabul edilen alternatifleri içinde yöneltme süreci olan yüceltme savunma mekanizması aracılığıyla olabilmektedir.

Böylece çocuklar, doğrudan saldırgan davranışla uğraşmaktansa “fiziksel enerjilerini” spor yaparak ya da toplumun kabul ettiği diğer yollarla saldırganlık dürtülerini ifade edebileceğini ortaya koymaktadır (Thomas, 1992, Akt: Moeller, 2001).

Bir diğer bakış açısı da saldırganlığın “*yer değiştirme*” savunma mekanizması olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Birey engellenme durumuyla karşılaştığında, bir takım olumsuz sonuçlarından dolayı engellemeye neden olan kişiye karşı öfkesini yansıtamaz. Örneğin, çocuğun engellenmesine neden olan kişi babasıdır. Çocuk eğer babasına saldırırsa, babasının ona fiziksel ya da psikolojik olarak zarar vermesinden korkar. Çünkü çocuk, ebeveynlerine doğrudan saldıramaz, yine de babasını simgeleyebilen daha “güvenli” hedefler seçebilir. Böyle bir durumda, çocuk bilinçsizce kediyi veya oyuncak tekmelemeyi (saldırganlığının kedi veya oyuncak üzerine yer değiştirmesi) seçebilmektedir. Çünkü muhtemelen kedi veya oyuncak, ona zarar vermeyecektir ve babayı simgelemenin bir yolu olacaktır. Böylece Psikoanalitik yaklaşımda, çocuğun saldırganlığının nesnesi, çoğunlukla “*gerçek*” nesne olmayabilir. Çocuğun saldırgan davranışını gösterdiği nesnenin, gerçek nesnesinin yerine geçen simgesel bir nesne olabileceğini ileri sürmektedir (Moeller, 2001).

2. 1. 2. Engellenme-Saldırganlık Hipotezi

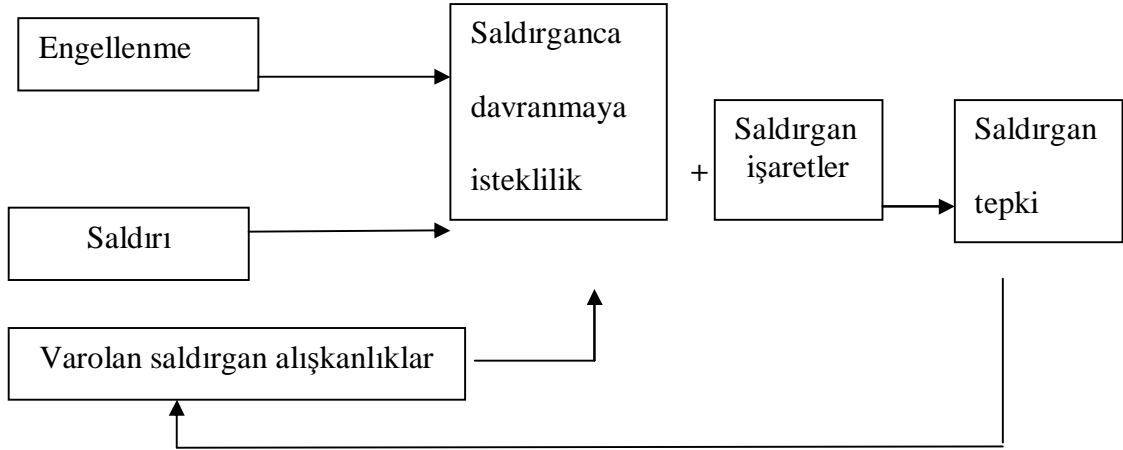
Engellenme-saldırganlık hipotezi, saldırganlığın doğuştan gelen bir dürtü ya da içgüdü olduğu fikrini reddederek, saldırganlığın engellenmeden kaynaklanan bir dürtü olduğu fikrini ileri sürmektedir. Bu kuram, kişinin bir hedefe ulaşmak için sergilemiş olduğu çabaların engellenmesinin, engellemeyi yapan şahıs ya da nesneye zarar vermeye yönelik bir davranışı güdüleyen saldırgan bir dürtü yarattığını varsaymaktadır (Dollard, Dood, Miller, Mowrer ve Sears, 1939; Akt: Moeller, 2001). Saldırganlığın dışa vurumu, bu dürtüyü azaltmaktadır. Bu hipotez; öfkeli bir kişinin, bu öfkesini ifade etmesine fırsat verilmesi durumunda, daha sonraları daha düşük düzeyde saldırganlık göstereceği fikrini ileri sürmektedir. Saldırganlık, engellenme karşısında gösterilen baskın davranıştır; ancak bu davranış geçmişte cezalandırılmışsa, başka davranış şekilleri de ortaya çıkabilmektedir (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995). Araştırmacıların bu konuda yapmış olduğu bir çalışmada, ilk olarak okul öncesi çağıdaki bir grup çocuğun çekici oyuncaklarla oynamasına izin verilmiştir. Daha sonra

araştırmacılar çocuklarla oyuncaklar arasına bir perde indirmiştir. Çocukların çekici oyuncaklarla oynaması engellenmiş ve daha az çekici oyuncaklarla oynamasına izin verilmiştir. Araştırmacılar bu engelleme uyarıcısına çocukların vermiş olduğu tepkileri gözlemiştir. Sonuçta bazı çocuklar saldırganca davranmalarına (örneğin, deneyi yapan kişiye ya da perdeye vurma gibi) rağmen bazı çocuklar da geri çekilmiştir. Bu sonuçlar engellenmenin saldırganlıkla sonuçlanabilmesine rağmen her zaman saldırganlığa yol açmadığını göstermektedir (Moeller, 2001).

Moeller (2001) saldırganlık hipotezinin özgün biçiminde, bu problemleri gören Berkowitz'in (1965,1974) teoriyi yeniden değerlendirdiğini belirtmektedir. Berkowitz (1965) saldırgan davranışın ortaya çıkışının yalnızca engellenmeye bağlı olmadığını ve saldırgan davranışın ortaya çıkmasını bir takım faktörlerin etkilediğini belirtmektedir. Berkowitz'e (1965) göre; saldırgan davranış için gelen uyarıcılar, bireyin psikolojik özellikleri ile çevresel engellenme arasında bir etkileşim içine girmektedir. Berkowitz (1965) engellenmenin kişide doğrudan öfke duygusuna yol açtığını belirtmektedir. Öfke duygusu "saldırgan davranış için eğilim" ortaya çıkarmaktadır. Eğer çocuğun saldırgan davranış için eğilimi yüksekse saldırgan davranış meydana gelmektedir. Ancak saldırma eğilimi düşükse saldırgan davranış meydana gelmeyecektir. Saldırgan davranışın ortaya çıkmasının çocuğun geçmişten getirdiği alışkanlıklarla da ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca engellenme ortamında saldırganca davranmaya teşvik edecek tahrik edici ipuçları bulunması saldırganlığın ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı bir faktör olarak tanımlanmaktadır.

Son olarak Berkowitz'e (1989) göre; engelleme ve olumsuz çevresel etkenler, sadece öfkeye değil aynı zamanda üzüntü ve depresyonu içeren olumsuz duygulara da neden olabilmektedir. Çocuk saldırgan davranışta bulunmadan önce, olayı bilişsel bir çerçevede değerlendirmektedir. Eğer karşıdaki kişinin onu kasıtlı olarak incitmeye çalıştığını düşünürse, çocukta saldırganca davranma eğilimli oluşmaktadır. Diğer taraftan bu değerlendirme, karşıdaki kişinin kasıtlı olmadan incittiğini gösterirse çocuğun saldırganca davranmaması olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Moeller, 2001).

Şekil-1 Berkowitz 'in Engellenme-Saldırganlık Modeli (1994)

2. 1. 3. Baskıcı Aile Süreci Kuramı

Patterson (1976, 1979) saldırgan olan ve saldırgan olmayan çocukları aile ortamı içinde incelemiştir. Patterson, saldırgan davranışın nasıl geliştiğini anlamak için, aileyi, bütün üyelerinin karşılıklı olarak birbirini etkilediği bir toplumsal sistem olarak görmemiz gerektiğini ileri sürmektedir. Bu teoriye göre, çocukların şiddet davranışı, aile içinde günlük değişen davranışların çokluğundan kaynaklanmaktadır. Ebeveynler, emir ve isteklerini çocuğa iletir. Çocuklar ebeveynlerin bu istek ve emirlerine uymayı aktif olarak (tartışma) ve pasif olarak (yaptığı işe devam ederek) reddeder. Bu duruma tepki olarak ebeveyn, başlangıçta çocuğu durmadan azarlayabilir ya da çocuğa bağırabilir. Devam eden dönemde çocuğa vurma ve tartaklama görülmesi benzer şekilde de çocuğun da anneye vurması olasıdır. Sonuç olarak, çocuğun itaatsizliğine ve saldırganlığına, ebeveynler boyun eğer ve zorlayıcı davranış örüntüsünü pekiştirirler. Bu şekilde ebeveynlerin kendilerini geri çekmesi ve çocuğun saldırganlığını sonlandırması vasıtasıyla saldırgan davranış olumsuz yönde pekiştirilir. Kısaca, saldırgan çocukların ebeveynleri, çocuklarıyla çatışma yaşadıkları zaman etkisiz bir şekilde tepki göstermektedirler. Çocuk bir takım zorlayıcı davranışları öğrenir ve ebeveynler, kısa sürede sonuç veren (çocuğun saldırganlığını sonlandıran) ancak uzun vadede etkisiz olan (antisosyal davranışa yol açan) çocuk yetiştirme yöntemlerini kullanmayı alışkanlık haline getirirler (Gander ve Gardiner, 1998; Moeller, 2001).

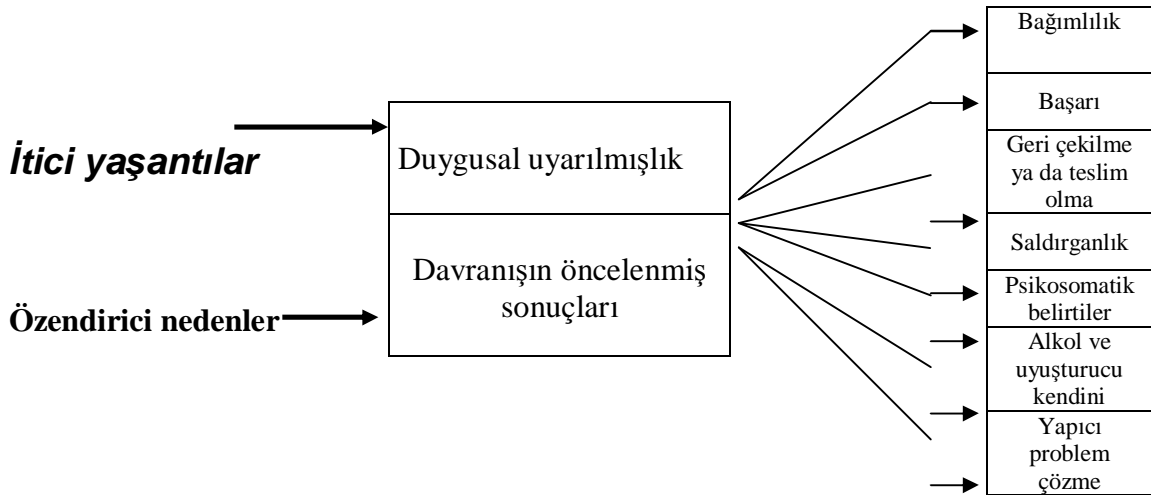
Patterson (1982) saldırgan çocukların ebeveynlerinde görülen çocuk yetiştirme yöntemindeki problemleri ortaya koymuştur. İlk olarak saldırgan davranış görülen çocukların ebeveynleri, normal ebeveynlere göre daha çok sapkın davranışta bulunur ve ayrıca çocukta görülen uygunsuz davranışın önemsiz örneklerini göz ardı etmeyi başaramazlar. İkinci olarak, bu ebeveynler çocuktaki uygunsuz davranışı sürekli eleştirme eğiliminde olmaktadır. Üçüncü olarak bu ebeveynler çocuklarını cezalandırdığı zaman cezalandırma, zorlayıcı davranışın sıklığını artırır. Dördüncü olarak bu ebeveynler çoğunlukla çocuğun, nerede olduğunu, kiminle olduğunu ne yaptığını ya da eve ne zaman geleceklerini bilmemektedirler (Patterson ve Arkadaşları, 1992, Akt: Moeller, 2001).

Sosyal Etkileşimsel Modeline göre, çocukların antisosyal ve saldırgan davranışının en önemli yordayıcılarının, ebeveynlerin etkisiz çocuk yetiştirme yöntemleri ve ebeveynler arasındaki uyumsuz etkileşimler olduğu belirtilmektedir. İkinci aşamada çocuk, evde öğrenmiş olduğu bu olumsuz etkileşimlerin, akademik problemlerin ve olumsuz akran ilişkilerinin gelişimine yol açabilen okul ortamına davranışın aktarımını öğrenmektedir. İleri çocukluk yıllarına ve ilk ergenlik dönemlerine ulaşıldığı üçüncü aşamada çocuklar, önemli duygusal sıkıntıların gelişimi için ve sapkın akran gruplarına karışma için onların risk grubunda yer almasına neden olmaktadır. Bu şekilde çocuklarda ve ergenlerde antisosyal ve şiddet davranışının geliştiğini ileri sürmektedir (Amodei ve Scott, 2002).

2. 1. 4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramı, saldırgan davranışın nasıl geliştiğini, insanları saldırganca davranmaya neyin kışkırttığını ve onlar bir kez saldırganca davrandıktan sonra bu davranışları devam ettiren şeyin ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır (Bandura, 1977; Akt: Pervin ve Oliver, 1999). Bandura (1973) engellenme hipotezinin tersine, engellenme sonrası bireylerde davranış farklılıklarının olabileceğini belirtmektedir. Bireye dışarıdan gelen duygusal uyarıcılar sonucu ortaya çıkan davranışlar, stres verici durumla baş etmek amacıyla öğrenilmiştir. Örneğin, engellendiğimiz zaman bazı bireyler, başkalarından yardım ya da destek arayabilir, bu durum karşısında başarıma davranışı görülebilir, geri çekilebilir, saldırganlık gösterebilir, şiddetlenmiş

psikosomatik belirtiler sergileyebilir, alkol ve uyuşturucu kullanarak kendilerini uyuşturabilir; çoğu da engeli aşmak için daha çok çaba gösterebilir. Genellikle bireyin davranış tarzı, geçmişte engellenmeyi başarılı bir şekilde ortadan kaldıran davranış tarzı olacaktır. Bu görüşe göre, engellenme (Bakınız Şekil-2) özellikle itici olaylara saldırgan tutumlarla ve davranışla tepki vermeyi öğrenmiş insanlarda saldırganlığı kışkırtmaktadır (Rolf, 1996; Atkinson ve Atkinson, 1995).

Şekil-2. Sosyal Öğrenme Kuramında Saldırganlık Modeli

Sosyal Öğrenme Teorisi, saldırganlığın dışsal, sosyal ve çevresel nedenlerden dolayı ortaya çıktığını belirtmektedir. Saldırganlığın başlangıcı, çocukluk dönemindeki bağımlı eğitim, gözlem yoluyla (medyadaki ya da gerçek yaşamdaki saldırgan davranış modellerini gözleyerek), doğrudan yaşantılarla (saldırgan davranış için ödüllendirilmiş olma) ve kendilik düzenlemesi (ortaya çıkan davranış için kendi kendini cezalandırma ya da pekiştirme gibi) yoluyla kazanılmakta ve devam ettirilmektedir (Amodei ve Scott, 2002). Aşağıda ilk olarak, şiddet davranışının gelişmesine katkıda bulunan ebeveyn çocuk ilişkisindeki sosyal değişkenleri inceleyeceğiz.

Etkili sosyalleşme sürecine katkıda bulunan koşullar, çocuğun diğerlerinden şefkat ve onay beklemesi nedeniyle bir bağımlılık güdüsünün gelişimini içerir. Ayrıca bağımlılık tek başına yeterli değildir. Sosyalleşme baskısı, çocuğun toplum düzenine uymasını öğrenmesini sağladığı için (kısaca disipline olma) çocuk, kısıtlamalar ve

isteklerin gizlice uygulanmasına ihtiyaç duyar. Sosyalleşme süreci, çocukla ebeveyn arasındaki bağımlı ilişki tarzı içinde, ebeveynin çocuğu şefkat ve onay gibi ikincil ödüllere mahrum bırakması yoluyla da kolaylaştırılır. Bağımlı davranış cezalandırılır ya da engellenirse, ebeveyn disiplin yöntemleri tutarsız olursa; ebeveyn değerleri genel toplum ve topluluğun değerleriyle çatışma içindeyse sosyalleşme süreci ertelenir ya da bozulur. Bandura ve Walter'in (1957) çalışmasındaki temel varsayım; şiddetin, ergenin ebeveynle ilk bağımlılık eğitimindeki bir bozulmadan geliştiğidir. Bağlılık ihtiyacı, ebeveynlerin biri ya da her ikisiyle yakın bağlılığın olmayışı, ebeveynlerin reddetmesi ya da sevgi bağı ile bütünleşmenin olmaması yoluyla engellenir. Sağlıklı bağlılık ilişkisinin gelişmesindeki bir bozulma, saldırganca davranışa ve düşmanca duygulara doğrudan katkıda bulunabilmektedir. Ayrıca bağlılık güdülerini kontrol etme kapasiteleri eksiktir ve daha az suçluluk duygusu yaşamaktadırlar (Rolf, 1996).

Bandura ve Walters (1957) hem normal hem de sapkın davranışın, gizli, bilinçaltı, içsel dinamikler ya da saldırgan kişisel özellikler tarafından ortaya çıkmasından ziyade benzer öğrenme ilkeleri vasıtasıyla geliştiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre dışsal uyarıcılar, sapkın davranışı olduğu kadar normal davranışı da kontrol etmektedir. Çünkü Sosyal Öğrenme Kuramcılarının şiddetin erken çocukluk döneminde ve devam eden sosyal gelişim esnasındaki başarısızlıktan kaynaklandığını belirttikleridir. Bandura ve Walter, 14–17 yaş saldırgan ve saldırgan olmayan erkek çocukları, bağlılık, bağlılık kaygısı ve reddedilme duygularını açısından karşılaştırmıştır. Genel olarak saldırgan grupta yer alan erkek çocukların kontrol grubundaki erkek çocuklara oranla babalarına daha az bağlılık geliştirdikleri; babaları tarafından daha fazla reddedildiklerini hissettikleri ve babalarıyla daha az zaman geçirdikleri bulunmuştur. Ayrıca her iki grup içinde babaları tarafından gösterilen saldırganlığın miktarı açısından herhangi bir farklılık olmadığı da bulunmuştur. Ancak birkaç saldırgan çocuğun ailesinde çocuklara yöneltilen fiziksel saldırganlığın olduğu ve bu ailelerin saldırgan davranışa karşı daha fazla hoşgörü gösterdikleri belirtilmiştir. Kontrol grubundaki annelerin, hoşgörü gösterdikleri saldırganlığın miktarında kesin sınırlara sahip olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan saldırgan anne babaların her biri ev dışında kendi doğrularını savunmak için kavga eden erkek çocuklara aktif olarak

saldırgan davranışı özendirdiği açık bir şekilde anlaşılmıştır. Bandura (1960) yaptığı bir başka çalışmada, saldırgan çocukların ebeveynlerinin saldırgan davranışın kendilerine doğru yöneltmesi durumunda cezalandırıcı olduğunu ve hoşgörülü olmadığını fakat diğer çocuklara karşı olan saldırgan davranışı desteklediğini ve kardeşler arası saldırganlıkta da izin verici olduğunu bulmuştur (Moeller, 2001; Hasset ve Hersen, 2000; Rolf, 1996).

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre, çocuğun şiddet davranışı sergilemesinde ebeveynlerin uygulamış olduğu disiplin yöntemi ve kuralların işleyiş biçiminin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan bir çalışmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin ebeveynleri ile şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aileleri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin çocuklarıyla ilgili daha fazla başarı beklentisine sahip olduğu, disiplin uygulamalarında daha çok akıl yürütmeyi kullandığı ve annelerin kuralların uygulanışı konusunda tutarlı ve kısıtlayıcı olduğu bulunmuştur. Saldırgan çocukların ebeveynleri ise, disiplin uygulamalarında fiziksel ve sözel ceza uyguladıklarını belirtmişlerdir. Saldırgan çocuklar da ebeveynlerinin isteklerini göz ardı ettiklerini ve yapmasını istedikleri şeyleri reddettiklerini ifade etmişlerdir (Eron, 1987; Maccoby & Levin, 1957; Akt: Rolf, 1996). Sosyal Öğrenme Teorisinde, saldırgan davranışların gelişiminde ebeveynlerle kurulan ilişki tarzında şefkatin olmaması ve olumsuz disiplin uygulamaları en belirgin özellik olarak tanımlanabilir.

Özet olarak, saldırgan erkek çocukların ebeveynleri, çocuğun ev dışında sergilediği saldırgan davranışlarını ödüllendirmekte ve desteklemektedir. Saldırgan çocuklar da bir disiplin yöntemi olarak fiziksel cezayı daha fazla kullanma eğiliminde olan saldırgan ebeveynleri taklit etmektedir. Ergenlerin ev dışında sergilemiş olduğu saldırgan davranışın pekiştirilmesi; evde ebeveynlere yöneltilen saldırgan davranışın engellenmesi; ebeveynlerin bu çocukları disiplin altına almak amacıyla fiziksel saldırganlığı veya şiddeti kullanması, ergenin şiddeti ve saldırganlığı model alma yoluyla öğrenmesine neden olmaktadır. Böylece ergenler engellenme durumunda, kişilere ve nesnelere saldırganlığın yer değiştirme mekanizmasıyla gelişmesini sağlamaktadır. Saldırgan davranışın gelişimi ile ilgili bu bulguların, genç çocukların saldırgan davranışını inceleyen laboratuvar çalışmalarının sonuçlarıyla da oldukça tutarlı olduğu bulunmuştur. Ergen erkek çocuklarda görülen şiddet davranışı, çocuk ile

ebeveyn arasındaki ilişkide ebeveynin kullandığı disiplin yöntemi, saldırgan davranışın ebeveyn tarafından desteklenmesi ve bağlılığın (güvenin) olmamasını içeren sosyalleştirme değişkenlerinin sonuçlarıdır (Rolf, 1996).

Son olarak da Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre, saldırgan davranışın gelişiminde aile kaynakları dışındaki kültürün ve kitle iletişim araçlarının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bandura, Ross ve Ross (1963) tarafından yapılan çalışmada, canlı yetişkin saldırgan bir modelin, saldırgan yetişkin bir film modelinin ve saldırgan çizgi film modelinin etkileri karşılaştırılmıştır. İlk deney grubundaki çocuklar; şişirilmiş Bobo bebeğinin bulunduğu bir takım oyuncaklara hem sözel hem de fiziksel olarak saldırganca davranan canlı modelleri gözlemiştir. İkinci deney grubu; benzer bir tarzda davranan aynı modeli filmde izleyerek gözlemiştir. Üçüncü deney grubundaki çocuklar, Bobo oyuncaklarına aynı şekilde saldırganca davranan bir çizgi film karakterini izlemiştir. Kontrol grubundaki çocuklar, önceki saldırganlığın oranı açısından deneysel gruptakilerle karşılaştırılmış fakat saldırgan bir modele maruz bırakılmamıştır. Bir sonraki aşamada her bir çocuk, bazı oyuncakların bulunduğu (Bobo bebeğinin daha küçük türleri gibi) deney odalarında yalnız bırakılmıştır. İleri sürüldüğü gibi, saldırgan bir modele maruz kalan çocukların, böyle bir modele maruz kalmayanlara göre, daha fazla saldırganlık tepkisi verdiği gözlenmiştir. Fakat beklentilerin tersine araştırmacılar, üç deney grubundaki çocuklar tarafından gösterilen toplam saldırganlık miktarında bir fark olmadığını bulmuştur. Çizgi film karakterini gözleyen çocuklar, canlı model ya da filmdeki yetişkin modele maruz bırakılan çocuklarda olduğu kadar saldırgan davranış sergilemiştir. Genellikle her bir deney grubundaki çocukların, kontrol grubunda olanlardan en az iki kat daha fazla saldırgan davranış sergilediği görülmüştür. Walters ve arkadaşları (1957), saldırgan bir modeli izleme çocuğu sınırlandırmaması nedeniyle saldırgan davranışın arttığını göstermiş ve benzer bulgular, lise öğrencileri, genç bayanlar ve erkek hastane görevlileriyle yapılan çalışmalarda da görülmüştür. Benzer izleme çalışmaları, saldırganlığın öğrenildiği ve saldırgan davranış modellerine maruz kalmanın, gözlemcide aslında sonradan ortaya çıkan saldırgan davranışı arttırdığı defalarca kanıtlanmıştır. (Fiest ve Fiest, 2002; Moeller, 2001; Hasset ve Hersen, 2000; Rolf, 1996).

Bandura, geleneksel pekiştirme düşüncesine, temsili pekiştirme ve kendi kendini pekiştirmeyi de dahil ederek genişletmiştir. Bandura, Ross ve Ross'un (1963) ikinci

deneyinde, saldırgan davranışla özdeşleştirilmiş Roky ve Villian filmleri, bir grup çocuğa gösterilmiştir. Roky'nin saldırgan davranış örneği, filmde bir kişi tarafından pekiştirilmiştir. Roky'nin pekiştirilmiş olan saldırgan davranışını izleyen çocuklar, gözlemiş oldukları sözel şiddet ve fiziksel şiddetin her ikisini hızlı bir şekilde taklit etmiştir. Ancak Villian filminde, saldırgan davranışının cezalandırıldığını gören çocukların, izlediklerini daha az taklit ettiği görülmüştür. Villian filmindeki cezalandırma, açık bir şekilde öğrenmenin yasaklanmasına rağmen, “kötü” modeli gözlemenin, sonraki saldırganlık eğilimlerini durdurmadığı görülmüştür. Çocuklar, onları kendiliğinden gerçekleştirmemelerine rağmen bu tip tepki örüntüleri, ödüllendirme olasılığı ya da kışkırtma etkisinin herhangi birinin altında fonksiyonel olmadıkça daha çok doğru olarak tanımlanabilir ve bu etkileşim örüntüsünü kazanır. Bandura, modelin yapmış olduğu bütün saldırgan tepkileri kanıtlamak için çocuklara maddi teşvik teklif ettiğinde iki grupta yer alan bütün çocuklar aynı yüksek seviyede saldırganca davranmışlardır. Bu durumda hem doğrudan pekiştirmenin hem de temsili pekiştirmenin çocuğun saldırgan davranışını arttırdığı kanıtlanmıştır (Rolf, 1996).

Sosyal Öğrenme Kuramı saldırgan davranışı, çevresel faktörlerle açıklamaya çalışmaktadır. Kuramcılara göre saldırgan davranışın gelişmesinde aile ilişkilerindeki yanlış uygulamaları model alma ve aile içi süreçlerdeki ödüllendirme ve cezalandırmanın önemli rolü olduğu ileri sürülmektedir. Bunun yanı sıra aile dışındaki saldırgan modellerin de saldırgan davranışın gelişimi için önemli olduğu savunulmaktadır.

2. 2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, araştırma konusuyla ilgili yapılmış araştırmalar aşağıda özetlenmiştir.

2. 2. 1. Saldırıcılık ve Şiddet Davranışları ile İlişkili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman'ın (1996) 362 Latin ve Afrika kökenli ergen üzerinde yaptıkları çalışmada şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katılımcıları, suçlu olmayanlar, şiddet içermeyen suç işleyenler, şiddet içeren suç işleyenler olmak üzere üç grupta sınıflandırmışlardır. Araştırmanın sonucunda şiddet içeren suç işleyen grupta yer alan ergenlerin ailelerinin, diğer iki grupta yer alanlardan daha düşük disiplin, daha az uyum ve daha az bağlılığa sahip olduğunu gözlemişlerdir.

Donna, Sheila, Xiaoming ve Weihua (1999) ergenlerde şiddet davranışına öncülük eden ebeveyn-ergen uyumunu ve ergenin psikososyal becerilerini incelemişlerdir. Araştırma verileri 9-15 yaşları arasındaki 333 Afrika asıllı Amerikalı ebeveyn-ergen çiftinden görüşme yoluyla toplanmıştır. Katılımcılar şiddeti önleme programına devam edenler arasından tesadüfi yolla seçilmiştir. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin, çocukların şiddete tanık olmasından veya kurban olmasından dolayı sıkıntı çektiğinin farkında olmadığı bulunmuştur. Ayrıca ebeveyn-ergen uyum düzeyinin düşük olması, ergenin problem çözme becerilerini ve benlik saygısını azalttığı ve ergenin sıkıntı çekmesi ve şiddete karışmasıyla da ilişkili olduğu görülmüştür. Son olarak da düşük uyum düzeyi bulunan ergenler, ailelerinde açık iletişimin, bağlılığın ve ebeveyn gözetiminin daha az olduğunu ifade etmişlerdir. Ergen ile ebeveyn arasında uyumun yüksek olan aileler, güçlü aile işlevlerine sahip olduğu ve ergenlerde psikososyal uyum becerilerinin de yüksek olduğu bulunmuştur.

Smith ve Thomas (2000) şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen kız ergenlerin öfke yaşantılarını, kişilerarası ilişkilerini ve okulla ilgili düşüncelerini karşılaştırmışlardır. Araştırma verileri bireysel görüşme ya da internet anket uygulaması yoluyla 9-19 yaşlarındaki 213 kız ergenden toplanmıştır. Şiddet davranışı gösteren kız ergenler, kavga etme veya okula silah getirmeden dolayı okuldan atılmış ya da uzaklaştırılmış ve çocuk mahkemeleri tarafından şiddet içeren saldırıdan dolayı suçlu bulunmuş 54 kız ergenden oluşturulmuştur. Bu tip yaşantıları olmayan 159 kız ergen de karşılaştırma grubunda yer almıştır. Araştırma sonucunda şiddet davranışı göstermeyen

kız ergenler belirli durumlar karşısında öfke duygusu yaşarken şiddet davranışı gösteren kız ergenlerin öfke duygularının sürekli ve yoğun olduğu bulunmuştur. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin yalnız kaldıkları, sınıf arkadaşları tarafından hoşlanılmadıkları, ebeveynleri tarafından adaletsiz eğitime maruz kaldıkları ve somatik öfke belirtileri yaşadıkları belirtilmiştir. Şiddet davranışı gösteren kız ergenlerin okuldan hoşlanmadıkları ve okul disiplin yöntemini adaletsiz olarak algıladıkları görülmektedir. Sonuç olarak da şiddet davranışı gösteren kız ergenler üzerinde okul temelli müdahale programlarının yararlı olabileceği ileri sürülmüştür.

Gorman-Smith, Tolan ve Henry (2000) gelişimsel-çevresel risk modeli kapsamında aile ilişkilerinin, hangi çevresel özellikler içersinde suç işleme için risk oluşturduğunu incelemiştir. Araştırma verileri Chicago halk okullarında beşinci ve yedinci sınıfta öğrenim gören daha önce saldırgan davranışı gösteren yüksek riskli 288 öğrenciden görüşme yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda suç işleme davranışının aile işlevleri özelliklerine ve ailenin içinde yaşadığı çevrenin özelliklerine bağlı olduğunu gözlemiştir. Özellikle yoksul bölgelerde yaşayan ailelerin suç işleme ve şiddet için büyük risk oluşturduğu belirtilmiştir. Ancak bu bölgelerde yaşayan ailelerin yüksek duygusal bağlılığa ve güçlü aile oryantasyonuna (açık rol dağılımı, sorumluluk vb.) sahip olmasının bu ailelerin çocuklarını suç işleme davranışına karşı koruyucu bir faktör olduğunu göstermektedir.

Herrenkohl, Maguin, Hill, Hawkins, Abbott ve Catalano (2000) boylamsal çalışmalarında gelişimsel bakış açısıyla şiddet davranışının risk faktörlerini incelemiştir. Araştırma verileri, Seattle Sosyal Gelişim Projesi kapsamında projeye 1985'den beri katılan 1053 ergen katılımcıdan oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre bireysel risk faktörleri arasında 10 yaşında görülen antisosyal davranışın, hiperaktivite ve cinsiyetin (erkek olma) sonraki şiddet davranışı üzerinde açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Aileyi içeren risk faktörleri açısından incelendiğinde ise, 10 yaşındaki ebeveyn tutumlarının 18 yaşındaki şiddet davranışını yordadığı bulunurken, 10 yaşındaki aile içi çatışma ve düşük düzeyde aile yönetiminin şiddet davranışını yordamadığı bulunmuştur. Ancak 14 ve 16 yaşlarında görülen aile içi çatışma ve düşük düzeyde aile yönetiminin ergenlerde daha sonra görülebilecek şiddet davranışını yordadığı gözlenmiştir. Okul değişkenleri açısından 10, 14 ve 16 yaşlarında ölçülen

düşük düzeydeki akademik başarının şiddet davranışı üzerinde açıklayıcı olduğu ortaya konmuştur.

Sheidow, Gorman-Smith, Tolan ve Henry (2001) kentin yoksul bölgelerinde oturan 14–17 yaşları arasındaki 246 Afrika ve Latin asıllı Amerikalı ergen üzerinde yaptıkları araştırmada şiddete maruz kalma ile yaşanan bölge ve şiddete maruz kalma ile aile işlevleri arasında bir farklılık bulunup bulunmadığını araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda kentin yoksul bölgelerinde yaşama ile şiddete maruz kalma arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca düşük düzeyde aile işlevlerine sahip ailelerde yetişen ergenlerin, daha çok şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu ergenlerin şiddete maruz kalmasının, içinde yaşadıkları topluluk tarafından da desteklendiği bulunmuştur. Kısacası düşük düzeyde aile işlevlerine sahip olma ve ergenin içinde yaşadığı bölge türü, şiddete maruz kalma için çok büyük risk oluşturduğunu göstermektedir.

Tolan, David ve Gorman-Smith (2001) tarafından yapılan boylamsal çalışmada ergenlerin şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışı üzerinde ebeveyn özellikleri ve aile ilişkileri araştırılmıştır. Araştırmanın verileri 12 yaşından 17 yaşına kadar izlenen 246 erkek ergenden toplanmıştır. Ergenin şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışı üzerinde ebeveynin denetiminin ve aile özelliklerinin açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Ayrıca yetersiz ebeveyn becerileri, düşük düzeyde duygusal yakınlığın olması ve irrasyonel inançların yüksek düzeyde olmasıyla şekillenen aile özelliklerinin, iki yıl sonra ergende görülen şiddet davranışının seviyesini arttırdığı belirlenmiştir. Son olarak da ebeveyn becerilerinin yetersiz olması ve aile özelliklerindeki bozulmanın, ergenin akran gruplarına katılması ve akran gruplarından etkilenerek suç işlemede anlamlı etkileri olduğu bulunmuştur.

Irene ve Mona (2003) zorbaca davranan erkek ve kız çocuklarının dışadönüklük, nevroitiklik ve psikotiklik düzeylerini ve aileleriyle ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada 115'i zorbaca tanımlanan ve 113'ü kontrol grubu olan 6–16 yaş arasında 228 çocuğu karşılaştırmışlardır. Araştırma sonucunda zorbaca davranan çocukların, kontrol grubundaki çocuklardan kendilerini daha çok çekingen olarak tanımladıklarını ve daha çok olumsuz ifade yüklediklerini bulmuşlardır. Diğer taraftan kontrol grubundaki çocukların, aile üyeleriyle daha çok olumlu ilişkiye sahip olduğunu gözlemişlerdir.

Ayrıca zorbaca davranan çocukların dışadönüklük, psikotiklik ve nevroitiklik düzeylerinin zorbaca davranmayan karşı gruptakilerden daha yüksek olduğunu gözlemişlerdir. Bulgular, zorbaca davranan çocuklara müdahalede ailenin gerekliliğini ve erken tanımının önemini vurgulamıştır.

Coles, Greene ve Braithwaite (2002) şiddet için risk grubunda yer alan ergenlerin kişilik özelliklerini, duyuşu ve aileyi içeren üç faktörü incelemişlerdir. Araştırma verileri 13–18 yaş arasında yer alan 99 tutuklu ergenden toplanmıştır. Araştırmada Williams ve Butcher'in (1989) "Minnesota Çokyönlü Kişilik Envanteri", Moos'un (1987) "Aile Çevresi Ölçeği", Spielberg'er'in (1988) "Durumluk ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Envanteri" ve Spielberg'er'in (1966) "Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin şiddet davranışı göstermesinde öfke ifade tarzının, sürekli öfkenin ve sürekli kaygının açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Ancak erkek ergende görülen şiddet davranışında aile kontrolünün ayırt edici olmadığı belirtilmiştir.

Petrocelli, Calhun ve Glaser (2003) suç işleme davranışında bulunan Afrika kökenli Amerikalı genç kızların ebeveynleri ile olan ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırma verileri 76 Afrika kökenli Amerikalı kız ergen suçludan toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak aile işlevlerini ölçmek amacıyla "Aile Değerlendirme Ölçeği" (ADÖ) ve ebeveyn ilişkilerini ölçmek amacıyla da "Kişilerarası İlişkileri Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda aile işlevlerinin iletişim alt boyutu hariç diğer 6 boyutunun kız ergen tarafından algılanan ebeveyn-ergen ilişkisinin kalitesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ancak ilişkinin algılanan kalitesi, ADÖ tarafından ölçülen her bir yapı üzerinde eş zamanlı olarak bozulduğunda, sadece genel aile işlevlerinin basit etkisinin, ilişkinin kalitesine anlamlı bir şekilde katkıda bulunduğu görülmektedir. Bulgular, Afrika kökenli Amerikalı kız ergenlerin suç işlemlerinin daha fazla araştırılması gerektiğini ve önleme ve müdahale programları için önemli olduğunu göstermektedir.

Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall (2004) ergenlerde görülen silah taşıma ve şiddet davranışı için koruyucu faktörlerin neler olduğu araştırmışlardır. Araştırma verileri şiddet davranışı gösteren ve silah taşıyan 1098 ortaokul ve lise öğrencisi ve ebeveynleri ile görüşme yapılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına

göre, gencin silah taşınması ve şiddet davranışı göstermesi üzerinde aile iletişiminin ve gencin sorumlu karar verme özelliklerinin koruyucu etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra erkek ergenlerin, kız ergenlere ve etnik gruplara göre silah taşıma ve şiddet davranışı gösterme açısından daha büyük risk oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak da lise öğrencisi olma, ailenin gelir düzeyinin yüksek olması ve iki ebeveynli aile ortamında yaşamının, şiddet davranışı göstermeme ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Corvo ve Williams (2000) okulda silah taşıyan öğrenciler üzerinde uyuşturucu kullanımı, saldırganlık ve ailenin çocuk yetiştirme biçimlerinin ilişkisini incelemişlerdir. Bir devlet okulunda yapılan çalışmada okulda silah taşıyan ve saldırgan davranışları bulunan 37 öğrenci ile görüşmüşlerdir. Araştırmanın sonucunda bu ailelerde fiziksel cezanın yaygın olarak kullanılmadığı ve çok fazla çatışmanın yaşanmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan bu öğrencilerin evlerinde uyuşturucu madde kullanımının yaygın olduğu gözlenmiştir. Ebeveynlerin uyuşturucu kullanmasının, çocuklarında uyuşturucu kullanmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bu öğrencilerin ebeveynlerinin 1/4'ünden fazlasının, en az bir kez hapse girdiği saptanmıştır. Bu ebeveynlerin çocuk yetiştirme yöntemlerinin de yetersiz olduğu gözlenmiştir.

Gorman-Smith, Henry ve Tolan (2004) toplum şiddetine maruz kalma riski ile şiddet içeren suç işleme davranışı arasındaki ilişkiyi ve aile işlevlerinin şiddet içeren suç işleme davranışlarındaki rolünü incelemişlerdir. Araştırma verilerini kentin varoş bölgelerinde yaşayan 263 Afrika kökenli ve Latin kökenli Amerikalı ergenden toplamışlardır. Ergenlerin suç işleme davranışı Elliott, Dunford ve Huizinga (1987) tarafından geliştirilen “Suç İşleme Kendilik Raporu”, toplum şiddetine maruz kalmayı incelemek amacıyla Gorman-Smith ve Tolan (1991) tarafından geliştirilen “Chicago Gençlik Gelişim Çalışmaları Stres Ölçeği”, aile ilişkileri karakteristiği Tolan ve Groman-Smith (1997) tarafından geliştirilen “Aile İlişkileri Karakteristiği Ölçeği” ve çocuk yetiştirme stillerini incelemek amacıyla da Loeber ve arkadaşları (1987) tarafından geliştirilen “Çocuk Yetiştirme Uygulamaları Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda tutarlı şekilde düşük düzeyde çocuk yetiştirme becerilerine ve düşük düzeyde duygusal bağlılığa sahip olan ailelerde yetişen çocukların daha çok toplum şiddetine maruz kaldığı ortaya konmuştur. Ayrıca şiddete maruz kalma ile sonraki

şiddet içeren suç işleme davranışı arasında bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Son olarak da sağlıklı aile işlevlerine sahip ve yüksek düzeyde toplum şiddetine maruz kalan ergenlerin, daha az sağlıklı aile işlevlerine sahip ergenlerden daha az şiddet içeren suç işleme davranışında bulunduğu saptanmıştır.

Knoester ve Haynie (2005) çalışmalarında ergenlerde görülen şiddet davranışı üzerinde aile yapısı ile yaşanan bölge ve aile bütünleşmesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu çalışmada veriler, 7–12’nci sınıflarda okuyan 16,910 ergenden toplanmıştır. Araştırma sonucunda, tek ebeveynli ailelerin az olduğu bölgede yaşayan ve aile bütünleşmesinin yüksek düzeyde olduğu bildirilen ergenlerin, daha az şiddete başvurduğu bulunmuştur. Ayrıca daha yüksek riskli bölgelerde (genellikle tek ebeveynli aileleri daha fazla içerir) aile bütünleşmesi, risk düzeyi az olan bölgelere göre ergenlerdeki şiddeti engellemede çoğunlukla daha az etkilidir.

2. 2. 2. Saldırganlık ve Şiddet Davranışları ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Uluğtekin (1984) ana-baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırma verilerini 11–12 yaşları arasındaki 203 ilkokul öğrencisi ve bu öğrencilerin ana-babalarından toplamıştır. Araştırma sonucunda saldırganlık ve bağımlılık eğilimine ilişkin olarak anne-çocuk ilişkisinin baba-çocuk ilişkisinden daha önemli olduğunu, reddeden ve kısıtlayan anne-baba davranışlarının çocuklarda saldırganlık eğilimlerinin oluşmasına yol açtığını bulmuştur (Akt: Karabıyık, 2003).

Öztürk (1990) üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada “demokratik” ve “otoriter” olarak algılanan ana-baba tutumlarının öğrencilerin, bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine ilişkisini incelemiştir. Araştırma verilerini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıfında öğrenim gören 400 öğrenciden toplamıştır. Araştırma sonucunda, ana-babalarını “demokratik” olarak algılayan öğrencilerin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık ve başatlık düzeylerinin, ana-babalarını “otoriter”, annelerini

“demokratik” babalarını “otoriter” ve annelerini “otoriter” babalarını “demokratik” olarak algılayan öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Hatunoğlu (1994) ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmayı Erzurum’da beş lisenin son sınıfında okuyan 328 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Deneklerin ana-baba tutumlarının belirlenmesinde “Ana-baba Tutumu Envanteri” kullanılmıştır. Saldırgan davranışlar ise Aşkın tarafından Türkçe’ye çevrilen “Saldırganlık Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda otoriter ana-baba tutumuna sahip ebeveynlerin, demokratik ve ilgisiz ana-baba tutumuna sahip ebeveynlere göre daha fazla saldırganlık eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ekonomik durumun bireylerin saldırganlığını etkilediği bulunmuştur.

Tuzgöl (2000) tarafından yapılan araştırmada ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin cinsiyet, yaş, okul türü, anne babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyi açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Öğrencilere ilişkin veriler araştırmacı tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği, kişisel bilgi formu ve Ana-Baba Tutum Ölçeği ile toplanmıştır. Sonuç olarak, ana-baba tutumu ile cinsiyet, yaş, okul türü ana-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı bulunmazken; cinsiyet ve okul türü değişkenlerinin saldırganlık düzeyine temel etkileri anlamlı bulunmuştur.

Gümüş (2000) kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin, cinsiyetlerine, sınıflarına, ailenin gelir düzeyine, ebeveynlerinin eğitim durumlarına, doğum sıralarına, aile durumlarına, ebeveynleri ile ilişkilerinden memnuniyetlerine, ebeveynlerin algılanan öfke düzeylerine, algılanan ebeveyn tutumlarına, boş zamanları değerlendirme alışkanlıklarına ve dinledikleri müzik türüne göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın verileri Ankara’nın farklı belediye sınırlarında genel liselerde eğitim gören 546 öğrenciden toplanmıştır. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri “Saldırganlık Ölçeği”, kendini kabul düzeyleri ise, “Kendini Kabul Envanteri” ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda kendini kabul, cinsiyet, doğum sırası, aile durumu, ebeveynlerin algılanan öfke düzeyi, algılanan baba tutumu, babanın alkol kullanma miktarı, boş zamanları değerlendirme alışkanlığı ve dinlenen müzik türü değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki temel etkileri

anlamli bulunmuştur. Kendini kabul ve algılanan baba tutumu değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki ortak etkisi dışında, kendini kabul ve diğer değişkenlerin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerine ortak etkilerinin anlamli olmadığı bulunmuştur.

Kahraman (2000) aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin aile ilişkilerini ve ruhsal sorunlarını incelemek amacıyla aile yaşamlarında şiddet olan ve olmayan toplam 111 ergeni ve bu ergenlerin annelerini karşılaştırmıştır. Veri toplama amacıyla “Ana-Baba Ergen İlişkileri Envanteri Ergen Formu” ve “Ruhsal Belirti Tarama Listesi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ailelerinde şiddet olan ergenlerin, ailelerinde şiddet olmayan ergenlere göre, genel olarak aile içi ilişkilerde daha fazla çatışma yaşadıkları ve ailelerindeki bütünlük düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu ergenlerin babalarıyla ilişkilerinde problem çözme, iletişim becerilerinde yetersizlikler ve daha fazla düşmanlık duyguları ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca aile içi şiddet üzerinde, ailelerin gelir düzeyinin, aile içindeki genel anlaşmazlığın, aile kökeninin, alkol kullanım sıklığının ve ergen ebeveyn arasındaki okul çatışmasının açıklayıcı olduğu görülmüştür.

Masalıcı (2000) anne-baba ve anne-baba-çocuk arasındaki ilişkileri, saldırganlık ve uygu davranışı ile bu davranışı etkileyen faktörler ve ergenlik dönemi özellikleri açısından incelemiştir. Araştırma verileri, 107 kız, 110 erkek toplam 217 altıncı sınıf öğrencisinden toplanmıştır. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri “Saldırganlık Ölçeği” ve uygu davranışları “Öğrenci Uygu Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda kız ve erkek çocukların saldırganlığı ifade etme biçimleri, öfkelerini ifade etme biçimleri açısından anlamli farklılıkların olduğu bulunmuştur. Ayrıca babanın çocuğa kızdığı andaki davranışı ve çocuğun saldırganlık davranışı arasında anlamli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Tok (2001) cinsiyet rolleriyle ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine, fakültelerine, sınıflarına, ilgi alanlarına, öğrenim sırasında barındıkları yere ve okudukları bölümden mezun olma durumları açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesinde öğrenim gören 531, birinci ve dördüncü sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilerin saldırganlık düzeylerini ölçmek amacıyla “Saldırganlık

Ölçeği” uygulanmıştır. Cinsiyet rolüne ilişkin sahip oldukları kalıp yargılar ise, “Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargı Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda cinsiyet değişkenine göre, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, kız öğrencilerininkine göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyet rolüne ilişkin geleneksel kalıp yargılara sahip erkek öğrencilerin, diğerlerinden anlamlı derecede daha saldırgan oldukları ortaya konmuştur. Ayrıca ilgi alanı değişkeni hariç, cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyi, öğrenim sırasında barınılan yer, uzun süre yaşanan yerleşim yeri ve okunan bölümden mezun olma durumu değişkeninin üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur.

Doğan (2001) 30 kız 30 erkek olmak üzere toplam 60 lise öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada, ana-baba tutumları ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Ergenlerin saldırganlık davranışlarını belirlemek için “Rosenzweig P-F Araştırması” için, ana-babaların tutumlarını saptamak amacı ile de “Gençlik Döneminde Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ailede duygusal olarak ihmal edilen sağlıklı ilişkiler kuramayan ve tutarsız bir disiplin anlayışına maruz kalan ergenlerin saldırgan davranışlarında artma görülmüştür. Ayrıca “Ana-baba ilişkilerinde uyumsuzluk” boyutu ile saldırgan davranışları arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Otoriter ve baskıcı bir ailede yetişen ergenlerin, saldırgan davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Ailede ekonomik sorunları olmasının ve aile üyelerinden birinin sağlık problemi yaşamasının ergenin saldırganlığını arttırdığı saptanmıştır.

Karataş (2002) lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada bazı sosyo-demografik değişkenlere göre saldırgan davranışın değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırmanın verileri Adana Yüreğir ve Seyhan ilçesinden toplam 4 okuldan ve 276 öğrenciden ve onların anne-babalarından toplanmıştır. Araştırma verileri “Saldırganlık Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçlar (a) yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının orta ve düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanına göre, (b) orta saldırganlık düzeyindeki ana-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarına göre anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya

koymuştur. Ayrıca anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerin de saldırganlık düzeylerinin arttığı gözlenmiştir.

Aksu (2002) psikoaktif madde kullanımı ile şiddet davranışı gösterme arasındaki ilişkiyi incelemek istediği araştırmayı 1100 lise öğrencisi üzerinde yapmıştır. Araştırma sonucuna göre ankete katılan lise öğrencilerinin %6.8'i hayatlarında en az bir kez psikoaktif madde kullandığı saptanmıştır. Psikoaktif madde kullanan gençler arasında şiddet davranışı gösterme oranının da yüksek olduğu bulunmuştur.

Demirhan (2002) kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Araştırma verileri genel lisede öğrenim gören 946 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin kendini açma düzeyleri “Kendini Açma Envanteri” ve saldırganlık düzeyleri de “Saldırganlık Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırma sonunda genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, kendini açma düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve baba tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca saldırganlık düzeylerinin, sınıf düzeyine, başarı düzeyine, kendini algılama biçimine, evde ders çalışma ortamının uygunluğuna, ailenin gelir durumunu algılama biçimine, annenin çalışma durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği bulunmuştur.

Karabıyık (2003) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada algılanan ana-baba tutumlarına, problem çözme becerilerine, sürekli kaygı düzeylerine ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre öğrencilerin saldırganlık davranışlarının değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırma Gazi Üniversitesi birinci sınıfında öğrenim gören 237 ve son sınıfta öğrenim gören 251 toplam 488 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin saldırganlık düzeylerini ölçmek amacıyla “Saldırganlık Ölçeği” ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla “Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba tutumunu otoriter olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, demokratik ve koruyucu olarak algılayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin

problem çözüme becerisi algısı ve sürekli kaygı değişkenleri saldırganlık puanları üzerine açıklayıcı olduğu bulunmuştur.

Alikasifoğlu, Ercen, Erginöz, Uysal ve Kaymak'ın (2004) 4153 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, ergenlerin şiddet davranışını gösterme yaygınlığı incelenmiştir. Araştırmada son bir yıl içinde öğrencilerin %42'sinin (n=1720) bir kavgaaya karıştıklarını; %7'sinin kavgedan sonra tıbbi bir müdahaleye ihtiyaç duyduklarını bulmuşlardır. Okul dönemi boyunca öğrencilerin, %19'unun (n=768) diğerlerine zorba davranışlarda buldukları, %30'unun (n=1255) okulda zorba davranışlarda buldukları; %7'sinin (n=309) okulda silah kullanarak zorba davranışlarda buldukları; %8'inin (n=346) ise okul sınırları içerisinde silah taşıdıkları belirlenmiştir. Erkek olma, zihinsel kapasitenin düşük olması, cinsel aktivitelerde bulunma, sigara kullanma, uyuşturucu kullanma, emniyet kemeri takmama, zorbalık, bir silahla zorbalık yapma, silah taşıma, arkadaşlarla çok zaman geçirme ve fiziksel kötüye kullanma, kavga etme ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonucunda liselerde şiddetin yaygın olduğu ve okulda şiddeti önleme ve müdahale programlarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005) yaşları 14 ile 17 arasında değişen 153 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma verileri "Master Aile Değerlendirme Ölçeği", "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği", "Rosenberg Kendilik Değerlendirme Ölçeği" ve "11-18 Yaş Grubu Ergenler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği" tarafından toplanmıştır. Ailede genel işlevlerde, duygusal tepki verebilmede ve rol dağılımında problem yaşanması, gençlerde görülen problem davranışlar (saldırgan ve yıkıcı davranışlar) ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ebeveyn tutumunda, bakı-disiplin reddi ve arkadaşça, eşit paylaşımcı ebeveyn çocuk ilişkisi istemi ergenler tarafından belirtilen dışa yönelim problem davranışlarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Kepenççi ve Çınkır (2005) Türkiye'de lise öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığını araştırmıştır. Araştırma verileri Ankara'da beş liseden seçilen 692 öğrenciden araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin %33.5'inin sözel, %35.5'nin fiziksel, %28.3'nün

duygusal ve %15'sinin cinsel olarak zorbaca davrandığı bulunmuştur. Araştırma okullarda zorbalığın ciddi bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıda özetlenen araştırma sonuçlarına göre ergenlerde görülen şiddet davranışının yaygınlaştığı ve önemli bir problem olarak tanımlandığı görülmektedir. Ayrıca şiddet davranışının risk faktörlerini tanımlamaya yönelik birçok yurt dışı çalışma olmasına rağmen ülkemizde bu tip çalışmaların başlangıç düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Şiddet davranışının ortaya çıkmasında ailesel değişkenlere ilişkin bilgiler incelendiğinde, yurt dışı araştırma sonuçlarına göre aile işlevlerinin ve ebeveyn davranışlarının şiddet davranışı gösteren ergenler üzerinde önemli bir yordayıcı değişken olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında aile işlevleri ve ebeveyn davranışları üzerine odaklanan araştırmaların oldukça az olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçları ve verilerin toplanması ve çözümlenmesi hakkında bilgiler verilmiştir.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile işlevleri ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını incelemeye yönelik karşılaştırma türünde ve ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Ergenin şiddet davranışı göstermesiyle ilişkili olabilecek değişkenlerden problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme, davranış kontrolü ve genel işlevlerden oluşan aile işlevleri; aile bireylerinin öfke düzeyleri ve öfke ifade etme biçimleri; aile üyelerinin psikolojik probleme sahip olma, madde kullanımı ve suça yönelik davranışları bu çalışmada ele alınan bağımsız değişkenlerdendir.

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçe sınırları içinde bulunan 14–18 yaş arasında olan ve şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinden oluşmuştur. Örneklem ise, Adana ili merkez ilçelerinde yaşayan ergenlerden olasılık temelli olmayan örnekleme yöntemlerinden Uygun Örneklem ile seçilmiştir. Uygun Örneklem yönteminde araştırmacı çalışması için elverişli bir şekilde ulaşabileceği grubu belirler ve araştırma verilerini o gruptan toplar. Bu yöntemin temel özelliği, araştırmacının örnekleme ulaşma kolaylığıdır (Fraenkel ve Wallen, 1990). Araştırmada öncelikli olarak şiddet davranışı gösteren ergenler belirlenmiş ve daha

sonra bu ergenlerin aileleriyle gönüllülük temelinde görüşme talebinde bulunulduğundan uygun örneklem alma yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda, gerek okulda gerekse Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nde şiddet davranışı göstermiş ancak görüşmeyi kabul etmeyen ergenlerin aileleri ile görüşmeler yapılmamıştır.

Bu araştırmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile böyle yaşantıları olmayan ergenlerin ailelerinden veriler toplanmıştır. Bu nedenle verilerin toplanmasında iki grup oluşturulmuştur.

Şiddet Davranışı Gösteren Ergenlerin Aileleri: Bu grup, Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan ve Yüreğir) bulunan liselerde öğrenim gören, okul kuralları çerçevesinde herhangi bir şiddet olayına karışmış veya Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'ne şiddet olaylarına karıştığı için hakkında yasal işlem yapılmış 14-18 yaş arası ergenlerin ailelerinden oluşturulmuştur. Bu grupta yer alan ergenlerin anne-baba ve erkek kardeşleri ile bu ailelerin aile işlevlerini, ailenin sosyo demografik değişkenlerini, aile bireylerinin öfke ve öfke ifade tarzlarını belirlemek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde “Kişisel Bilgi Formu”, “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği”nde yer alan sorular tek tek açıklanarak araştırmacı ya da okul psikolojik danışmanları tarafından aile bireyelerine (anne, baba ve kardeş) yöneltilmiştir.

Şiddet davranışı gösteren grupta yer alan kadın aile bireyelerinin 13'üne okullardan, 13'üne Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nden ulaşılmış ve bu grup toplam 26 kadın (anne) aile bireyinden oluşmuştur. Araştırmaya katılan erkek aile bireyelerinin 4'üne okullardan, 24'üne Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nden ulaşılmış ve bu grup toplam 28 kişiden (20 baba ve 8 erkek kardeş) oluşmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin erkek aile bireyelerinin yaşlarının 25–60 arasında değiştiği ve yaş ortalamasının 42.1 olduğu, kadın aile bireyelerinin yaşlarının ise, 32–52 arasında değiştiği ve yaş ortalamasının 42.2 olduğu görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren ergenler ise, 14–18 yaş arasında ve yaş ortalaması $\bar{X}=16.1$ olan 47'si erkek 7'si kız toplam 54 kişilik bir gruptan oluşmaktadır. Bu bilgiler Tablo-1'de yer almaktadır.

Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aileleri: Bu grup, okul kuralları ve yasalar çerçevesinde herhangi bir şiddet olayı içerisinde yer almamış 14-18 yaş arası ergenlerin aile bireylerinden (anne, baba veya kardeş) oluşturulmuştur. Aile bireyleri ile görüşmeler, araştırmacı ya da okul psikolojik danışmanları tarafından yapılmıştır. Bu görüşmelerde “Kişisel Bilgi Formu”, “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği”nde yer alan sorular araştırmacı ya da okul psikolojik danışmanları tarafından tek tek açıklanarak aile bireylerine (anne, baba ve kardeş) yöneltilmiştir.

Literatürde şiddet davranışı gösteren ergenlerin daha çok erkek olması (Tuzgöl, 1998), benzer şekilde bu araştırma kapsamında 47 şiddet davranışı gösteren erkek ergene karşılık 7 kız ergene ulaşılabilmemesinden dolayı karşılaştırma grubu için daha çok erkek ergenler belirlenmiş ve onların aile bireyleriyle görüşmeler yapılmıştır. Karşılaştırma grubunu seçerken dikkat edilen bir diğer nokta ise, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin gelir düzeylerinin genellikle düşük olduğundan, örneklem denliğini sağlamak amacıyla okullardaki şiddet göstermeyen alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ergenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu öğrencilerin ebeveynleri okula davet edilmiş ve araştırmaya yardımcı olmak isteyen ve yukarıdaki özelliklere sahip olan aile üyeleriyle bireysel görüşmeler yapılmıştır.

Bu araştırmanın verilerine hem liseler hem de Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi aracılığıyla ulaşılmıştır. Çocuk Şubesi yoluyla ulaşılan şiddet davranışı gösteren ergenlerin öğrenim durumları genellikle ilköğretim terk, lise terk ve üniversite öğrencisi olarak sınıflandırılabilir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerle görüşmeler sonucunda ortaya çıkan durum, bu ergenlerin okulda şiddet davranışı göstermesinden dolayı uzaklaştırıldığını ortaya koymaktadır. Karşılaştırma grubunun oluşturulmasında okulda öğrenim görmeyen ve şiddet davranışı göstermeyen ergenleri belirleme ve ailelerine ulaşmanın zorluğundan dolayı, karşılaştırma grubunun lisede öğrenim gören ergenlerin ailelerinden oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin yaşları 14–18 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 15.7’dir. Bu grup 47 erkek 7 kız ergenden oluşmaktadır. Bu ergenlerin ebeveynleri ise 29’u kadın (28 anne ve 1 kız kardeş) 25’i erkek (25 baba) olmak üzere 54 kişiden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan kadınların yaşları 25–54

arasında değişmekte olup yaş ortalaması 41.6, erkeklerin yaşları ise 35-59 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 46.3'tür. Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlere ilişkin verilerin toplandığı kurumlar ve ergenlerin cinsiyete göre dağılımı Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1
Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan
Ergenlerin Çocuk Şubesine, Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okullar/ Çocuk Şubesi	Şiddet Davranışı Gösteren						Karşılaştırma Grubu					
	Kız		Erkek		Toplam		Kız		Erkek		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çocuk Şubesi	2	3.7	35	64.8	37	68.5	-	-	-	-	-	-
Genel Liseler	1	1.9	5	9.2	6	11.1	2	3.7	33	61.1	35	64.8
Meslek Liseleri	4	7.4	7	13.0	11	20.4	5	9.3	14	25.9	19	35.2
Toplam	7	13.0	47	87.0	54	100.0	7	13.0	47	87.0	54	100.0

Bu araştırmada Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi ve liselerde haklarında yasal işlem yapılmakta olan ergenler ve aileleri ile bireysel görüşmeler yoluyla veriler toplanmış ve kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha az şiddet olayına karıştığı görülmüştür. Bu nedenle cinsiyet gruplarındaki birey sayısı farklıdır. Tablo-1'de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren erkek ergenlerin sayısı 47 (%87) iken kızların sayısı 7'dir (%13). Karşılaştırma grubunda da erkek ergenlerin sayısının 47 (87) ve kız ergenlerin de 7 (%13) olduğu görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren 37 kişi (%68.5) Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nde gözlem altına alınan çocuklardan oluşmaktadır. 17 (%31.5) ergen ise genel lise ve meslek lisesinde şiddet içeren davranışları nedeniyle soruşturulan öğrencilerdir. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ise %64.8'i Genel Lise öğrencileri ve %35.2'si de Meslek Lisesi öğrencilerinden oluşmuştur. Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin eğitim durumlarına ilişkin bilgiler Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2
Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Gruplar	İlköğretim Terk		İlköğretim Mezunu		Lise Terk		Lise Öğrencisi		Üniversite Öğrencisi	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Şiddet Davranışı Gösteren	15	27.8	10	18.5	6	11.1	22	40.7	1	1.9
Karşılaştırma Grubu	-	-	-	-	-	-	54	100.0	-	-
Toplam	15	13.9	10	9.3	6	5.6	76	70.4	1	0.9

Şiddet davranışı gösteren ergenlerin %40.7'si lise öğrencisidir ve şiddet davranışı gösteren lise öğrencisi ergenler örneklemin en geniş yüzdesini oluşturmaktadır. Tablo-2'de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin %27.8'i ilköğretim terk, %18.5'i de ilköğretim mezunudur. Ancak karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin tümü lise öğrencisidir. Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ölçeklerin uygulandığı ergenlerin aile üyelerinin cinsiyete göre dağılımı Tablo-3'de yer almaktadır.

Tablo-3
Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Verilerin Toplandığı Aile Üyelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Gruplar	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Şiddet Davranışı Gösteren	26	48.1	28	51.9	54	100
Karşılaştırma Grubu	29	53.1	25	46.7	54	100
Toplam	55	50.9	53	49.1	108	100

Tablo-3 incelendiğinde şiddet davranışı gösteren ergenlerin ebeveynlerinin %48.1'i kadın, %51.9'u erkektir. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ebeveynlerinin %53.1'i kadın, %46.3'ü ise erkektir. Tablo-4, 5 ve 6'da şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin öğrenim durumu, aylık geliri ve çocuk sayısı gibi bazı sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgilerine ve yüzdelere yer verilmiştir.

Tablo-4
Şiddet Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin
Anne-Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Şiddet Davranışı Gösteren				Karşılaştırma Grubu			
	Anne		Baba		Anne		Baba	
	F	%	f	%	f	%	f	%
Okuryazar Olmaması	27	50.0	5	10.0	7	13.2	3	5.6
İlkokul Mezunu	25	46.3	38	76.0	36	67.9	27	50.0
Orta Okul Mezunu	1	1.9	3	6.0	7	13.2	8	14.8
Lise Mezunu	1	1.9	3	6.0	3	5.7	15	27.8
Yüksek Okul / Üniversite	-	-	1	2.0	-	-	1	1.9
Toplam	54	100.0	50	100.0	53	100.0	54	100.0

Tablo-4’de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin annelerinin %50’sinin okur yazar olmadığı ve %46.3’nün ise ilkokul mezunu olduğu, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin annelerinin ise %67.9’nun ilkokul mezunu olduğu, %13.2’sinin okur yazar olmadığı ve orta okul mezunu olduğu görülmektedir. Karşılaştırma grubunda yer alan bir ergenin annesi vefat ettiği için örnekleme alınmamıştır. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin babalarının %76’sı ilkokul mezunudur ve ilkokul mezunu babalar örneklemin en geniş yüzdesini oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan babaların %10’unun okuma yazması yoktur. Ayrıca bu gruptaki dört ergen babası vefat ettiği için örnekleme alınmamıştır. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin babalarının öğrenim durumu incelendiğinde, örnekleme ilkokul mezunu olanların %50, lise mezunu olanların %27.8 ve orta okul mezunu olan babaların ise, %14.8 oranında yer aldığı görülmektedir. Buna göre karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin babalarının öğrenim durumları şiddet davranışı gösteren ergenlerin babalarına göre daha yüksektir.

Tablo-5
Şiddete Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Gruplar	Şiddet Davranışı Gösteren		Karşılaştırma Grubu	
	f	%	f	%
200 YTL ve aşağısı	10	18.5	5	9.3
201-400 YTL	22	40.7	11	20.4
401-600 YTL	17	31.5	20	37.0
601-900 YTL	1	1.9	10	18.5
901 YTL ve üstü	4	7.4	8	14.8
Toplam	54	100.0	54	100.0

Tablo-5’de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin %40.7’sinin aylık geliri 201-400 YTL, %31.5’nin 401-600 YTL ve %18.5’nin 200 YTL ve aşağısındadır. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin aylık gelirinin ise, %37’sinin 401-600 YTL, %20.4’nün 201-400 YTL ve %18.5’nin 601-900 YTL arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin %90.7’sinin aylık geliri 0-600 YTL arasında yer alır iken, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin %66.7’si bu aralıkta yer almaktadır.

Tablo-6
Şiddete Davranışı Gösteren ve Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocuk Sayısı	Şiddet Davranışı Gösteren		Karşılaştırma Grubu	
	f	%	f	%
1	1	1.9	3	5.6
2-3	15	27.8	33	61.1
4-5	23	42.6	7	13.0
6-8	11	20.4	9	16.7
9 ve üzeri	4	7.4	2	3.6
Toplam	54	100.0	54	100.0

Tablo-6’da görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin çocuk sayısına bakıldığında, 4-5 çocuğa sahip olan ailelerin örneklemin en geniş yüzdesini (%42.6), tek çocuğa sahip olan ailelerin ise örneklemin en düşük yüzdesini (%1.9) oluşturduğu görülmektedir. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin çocuk sayısı incelendiğinde, 2-3 çocuğa sahip olan aileler örneklemin en geniş yüzdesini

(%61.1), 9 ve üzeri çocuk sayısı da örneklemin en düşük yüzdesini (%3.6) oluşturmuştur. Bu veriler doğrultusunda şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin çocuk sayısının karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin çocuk sayısından daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

3. 3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevlerini belirlemek amacıyla Epstein Baldwin ve Bishop (1983) tarafından geliştirilen “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve ailelerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını belirlemek amacıyla Speilberg’in (1988) “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği” kullanılmıştır. Ayrıca her iki grubun sosyo-demografik nitelikleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırma değişkenleriyle ilgili yapılandırılmış görüşme formunda bir “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır.

3. 3. 1. Kişisel Bilgi Formu

Örneklemin özelliklerini belirlemek ve araştırmanın bazı değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla bir “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Bu formda, araştırmaya katılan ailelerin; ana-baba eğitim düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, ailenin ekonomik durumu, aile özellikleri (Tam parçalanmış ya da ana babanın olmadığı), aile üyelerinin alkol kullanımı, suça yönelik davranışları ve psikolojik rahatsızlıkları olup olmadığına ilişkin maddeler yer almaktadır. Bu formun içeriği temel alınarak ergen aileleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3. 3. 2. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ)

Ölçeğin İngilizcedeki özgün adı “The State Trait Anger Scale” (STAS)’dir. Spielberger, Jacobs, Russel ve Carne (1983) tarafından Durumluk-Sürekli Öfke Ölçeği olarak geliştirilmiş, daha sonra bu araç Öfke İfadesi Ölçeği ile birleştirilerek Durumluk-

Sürekli Öfke İfadesi Ölçeği adını almıştır (Spielberger, 1988). Öfke duygusu ve ifadesini ölçmek amacıyla geliştirilen 44 maddelik bu ölçek beş alt ölçekten oluşmaktadır; Durumluk Öfke (10 madde); Sürekli Öfke (10 madde). Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin alt ölçekleri: Kontrol Altına Alınmış Öfke (Öfke/Kontrol, 8 madde), Dışavurulan Öfke (Öfke/Dışa Yönelik, 8 madde) ve İçte Tutulan Öfke (Öfke/İçe Yönelik, 8 madde). Durumluk Öfke Ölçeği; kişinin belli bir durumda yaşadığı öfke düzeyini, Sürekli Öfke, kişinin genelde durumluk öfke yaşama eğilimini ölçer. Diğer üç ölçek ise, kişinin genelde öfkesini dışa vurma (Öfke/Dışa yönelik), içte tutma (Öfke/içe yönelik) ve kontrol etme (Öfke/kontrol) eğilimlerini ölçmek üzere geliştirilmiştir.

Spielberger, Jacobs, Russel ve Carne (1983) güvenirlik ve geçerlik çalışmalarını ölçeğin 146 üniversite öğrencisi ile 270 askere uygulanmasından elde edilen veriler üzerinde kullanılarak yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı kapsamında madde toplam korelasyonları .14 ile .56 ve Cronbach Alfa değerleri .73 ile .84 arasında bulunmuştur. Ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında ölçeğin Buss-Durke Hostilite Ölçeği ile korelasyonu, .63 ile .73 arasında, Shullz Açık Hostilite Ölçeği ile korelasyonu, .27 ile .32 arasında, Durumluk Öfke Ölçeği ile korelasyonu, .22 ile .44 arasında bulunmuştur. Yapı geçerliliği çalışması için ölçek hipertansiyon hastalarına uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre Durumluk Sürekli Öfke İfadesi Ölçeği'nden yüksek puan aldıkları görülmüştür (Özer, 1994).

Ülkemizde bu ölçeğin kullanılabilirlik koşullarını irdeleyen çalışmada iç tutarlılık katsayıları, Sürekli Öfke boyutu için .79; öfke kontrol için .84; dışa yönelik öfke için .78 ve içe yönelik öfke için .62 olarak bulunmuştur. Ölçüt bağımlı geçerlik için Sürekli Öfke Ölçeği puanları ile Öfke Envanteri arasındaki korelasyonların .41 ile .59 arasında olduğu bildirilmiştir (Özer, 1994).

Bilge (1996) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan testin tekrarı çalışmasında elde edilen korelasyon katsayıları sürekli öfke için .83, içe yönelik öfke için .71, dışa yönelik öfke için .80 ve öfke kontrol için .82'dir (Akt: Bilge, 1997).

3. 3. 3. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin (SÖÖTÖ) Bu Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçeğin araştırma kapsamında geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yeniden yapılmıştır. Bu amaçla ölçek 2004–2005 eğitim öğretim yılında Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nın lisans programının 3 ve 4. sınıflarında öğrenim gören 51 erkek 53 kız toplam 104 öğrenci ile İhsan Sabancı Kız Meslek Lisesi, Atatürk Kız Meslek Lisesi, Küçük Dikili İlköğretim Okulu ve İsmet İnönü Endüstri Meslek Lisesi'nde öğretmenlik yapan 42 kadın, 54 erkek toplam 96 öğretmene uygulanmıştır. Çalışma grubunda 95 kadın, 105 erkek toplam 200 kişi yer almaktadır. Bu çalışmalarda ölçeklerin uygulanma süreleri 40–45 dakika arasında değişmiştir. Ölçeğin uygulanması üniversite öğrencileri için ders saatlerinde, öğretmenler için ise boş ders saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Her iki gruba da uygulama yapılmadan önce veri toplamanın amaçları standart bir şekilde açıklanmıştır.

3. 3. 3. 1. Geçerlik Çalışmaları

Ölçüt Bağımlı geçerlik kapsamında öfke ile ilişkili bir değişken olan saldırganlık konusunda Kocatürk (1982) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” kullanılmıştır. 67 maddeden oluşan envanter evet-hayır şeklinde yanıtlanıp tersten puanlanan 28 madde dışında evet 1, hayır 0 olarak puanlanmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksek oluşu bireyin saldırgan olduğuna işaret etmektedir. Saldırganlık Envanteri puanları ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği puanları arasında ($r=.33$; $p<.01$) düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Beklentiler saldırganlık ile öfke arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermesi yönündeydi. İki ölçek arasında pozitif yönde ilişki belirlenmesi, ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliliği için bir kanıt olma niteliğindedir.

3.3.3.2. Güvenirlik Çalışmaları

1. İç Tutarlılık Katsayıları

“Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği”nin iç tutarlılığını incelemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayılarını incelemek amacıyla her bir alt ölçeğe ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak Tablo-7’de sunulmuştur.

Tablo-7
Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin İç Tutarlılık Katsayıları

	Sürekli Öfke	Öfke Kontrol	Dışa Yönelik Öfke	İçe Yönelik Öfke
Cronbach Alfa Katsayıları	.72	.76	.69	.72

Tablo-7’de görüldüğü gibi Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayılarının; alt ölçekler için .69 ile .76 arasında olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ölçeklerin tutarlı bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir.

1. Test Tekrar Test Güvenirliği

“Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği”nin kararlı bir ölçme yapıp yapmadığını belirlemek için ölçek Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı’nın lisans programı 4. sınıfında öğrenim gören 44 öğrenciye 4 hafta ara ile iki kez uygulanarak test tekrar test güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Tablo-8
Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği Alt Ölçeklerinin Test Tekrar Test
Korelasyon Katsayıları

	Sürekli Öfke	Öfke Kontrol	Dışa Yönelik Öfke	İçe Yönelik Öfke
Test-Tekrar Test Korelasyon Katsayıları	.71	.70	.72	.68

Tablo-8’de görüldüğü gibi yapılan analizde elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayıları Sürekli Öfke alt ölçeği için .71, Öfke Kontrol alt ölçeği için .70, Dışa Yönelik Öfke alt ölçeği için .72 ve İçe Yönelik Öfke alt ölçeği için .68 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu korelasyon katsayıları “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği”nden alınan puanların zamanla değişmediğini ve ölçeğin tutarlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

3. 3. 3. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Özgün adı “Family Assessment Device” (FAD) olan bu ölçek Epstein, Baldwin ve Bishop (1983) tarafından aile fonksiyonlarını ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Duygusal Katılım, Davranış Kontrolü, Genel İşlevler olmak üzere 7 alt ölçek ve 60 madde içermekte ve aile üyelerinin kendi aileleriyle ilgili algılarını değerlendirmektedir. ADÖ’de bu yedi alt ölçeğin yanı sıra ayrıca toplam puan üzerinden bir değerlendirme yapılmamaktadır. Oniki yaş üzerindeki tüm aile bireylerine uygulanabilen bu ölçekte puanlar 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişmektedir. 2.00’nin üzerindeki puan ortalamaları aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidiş olduğunu göstermektedir. Özgün formuyla yapılan çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .78 olarak bulunmuştur. ADÖ ’nün alt testleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise Problem Çözme için .74; İletişim için .75; Roller için .72; Duygusal Tepki Verebilme

için .83; Duygusal Katılım için .78; Davranış Kontrolü için .72; Genel İşlevler için ise .92 olarak bildirilmektedir (Epstein, Baldwin ve Bishop, 1983).

Bu çalışmada ölçeğin Bulut (1990) tarafından yapılan Türkçe uyarlaması kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği çalışması Gruplar Arası Ayrışma (Erkuş, 2003) tekniğiyle sınanmıştır. Boşanma, kadın ve erkeğin artık birlikte yaşayamayacaklarına karar verdikleri zaman gerçekleştiğinden bu grupta aile işlevlerinin sağlıklı olduğu düşünülerek ADÖ 25 boşanma sürecinde olan kadın veya erkeğe, 25 de normal evlilik sürecindeki kişilere uygulanmıştır. Her iki gruptan elde edilen puanlar arasında anlamlı farklılık olup olmadığı t testi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda boşanma sürecindeki aileler ile evli aileler arasında, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel işlevler alt ölçekleri için $p < .001$ düzeyinde davranış kontrolü için $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

İkinci olarak ölçeğin yapı geçerliliği, Gruplar Arası Ayrışma (Erkuş, 2003) yöntemiyle ailelerinde psikolojik problemi olan ve olmayan aile üyelerine uygulanmıştır. Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinden 1985-1988 yılları arasında yatarak tedavi görmüş 100 hastanın ailelerinde 15 yaş üzerindeki hasta hariç herkese ADÖ verilmiştir (190 kişi). Hasta aileleriyle aynı semtte oturan ve ailelerinde psikolojik problemlili üyesi bulunmayan 70 aileye de (170 kişi) aynı yöntemle ölçek uygulanmıştır. Elde edilen veriler t testi ile incelenmiştir. Analizler sonucunda psikolojik problemlili üyesi bulunan aileler ile psikolojik problemlili üyesi bulunmayan aileler arasında duygusal tepki verme, gereken ilgiyi gösterme ve genel işlevler alt ölçeklerinde $p < .0001$ düzeyinde; iletişim, roller ve davranış kontrolü alt ölçeklerinde $p < .001$ düzeyinde ve problem çözme alt ölçeğinde $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Her iki grup puanları arasında anlamlı bir farklılık olması ölçeğin grupları birbirinden manidar düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek amacıyla ADÖ ölçeği, halen evli bulunan 25 kişiye Evlilik Yaşam Ölçeği (Tezer 1986) ile birlikte uygulanmıştır. Evlilik yaşam doyum ölçeği 10 maddeden oluşan, kişinin evlilikteki doyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek olduğundan, ADÖ'nün sadece "Genel Fonksiyonlar" alt

ölçeği ile karşılaştırılmıştır. Her iki ölçeğin aralarındaki korelasyon değerinin .66 olduğu görülmüştür.

Ölçeğin puan değişmezliğini incelemek amacıyla Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencileri ve çalışanlarından meydana gelen 51 kişiye üç hafta ara ile üç kez uygulanmış, öğrencilerin ADÖ'nün her iki uygulamasından aldıkları puanların korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısının alt testler için .62 ile .89 arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları ise Problem Çözme için .80; İletişim için .71; Roller için .42; Duygusal Tepki Verebilme için .59; Gereken İlgiyi Gösterme için .38; Davranış Kontrolü için .52; Genel İşlevler için ise .86 olarak saptanmıştır. Aynı çalışmada ölçeğin, ailesinde ruh sağlığı bozuk bir üyenin olduğu ailelerle, böyle bir üyenin bulunmadığı aileleri de birbirinden ayırt edebildiği bildirilmektedir. Bu sonuçlar ölçeğin bu konularda güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

3. 4. Verilerin Toplanması

Araştırmada şiddet davranışı gösteren ergenler ve aileleri iki şekilde örnekleme dahil edilmiştir. İlk olarak İsmet İnönü Endüstri Meslek Lisesi, Beş Ocak Lisesi, Tepebağ Lisesi, Sunar Nuri Çomu Lisesi, Yüreğir Lisesi, Merkez Endüstri Meslek Lisesi, Fatih Ticaret Meslek Lisesi, İhsan Sabancı Kız Meslek Lisesi, Adana Erkek Lisesi ve Seyhan Lisesi'nde görev yapan okul psikolojik danışmanlarıyla görüşülerek okulda şiddet davranışı gösteren ergenler belirlenmiştir. Bu okullarda görev yapan psikolojik danışmanlar, okulda şiddet davranışları sergileyen ergenlerin aile üyeleriyle iletişime geçmiştir. Ebeveynlere araştırmanın amaçlarıyla ilgili bilgiler verilmiş ve araştırmaya yardımcı olmak isteyen ebeveynlerle okul psikolojik danışmanı ya da araştırmacı görüşmüştür. Araştırmacı ve okul psikolojik danışmanları verileri gönüllülük temelinde yüz yüze görüşmeler yaparak toplamıştır. Görüşmeler, "Kişisel Bilgi Formu", "Aile Değerlendirme Ölçeği" ve "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği"nde yer alan sorular aile bireylerine tek tek açıklanarak gerçekleştirilmiştir.

İkinci yol da Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'ne yasalar çerçevesinde şiddet davranışına karıştığı tespit edilen ve haklarında yasal işlem başlatılarak Adana Adliyesi Suçüstü Savcılığına sevk edilen 14–18 yaşları arasındaki ergenlerin aile üyeleriyle araştırmacı tarafından görüşülmüştür. Bu grupta yer alan ergenlerin aileleriyle Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nde ya da Adana Adliyesi'nde yüz yüze görüşme ortamı oluşturulmuştur. Araştırmacı, “Kişisel Bilgi Formu”, Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği”nde yer alan soruları aile bireylerine tek tek açıklayarak görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Uygulamalar Adana Valiliğinde gerekli izinler alındıktan sonra Eylül 2004 ve Aralık 2005 tarihleri arasında yapılmış ve bir görüşme yaklaşık 35-40 dakika sürmüştür. Uygulamalar sırasında görüşmek istemeyen şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyeleriyle görüşülmemiştir. Ancak şiddet davranışı gösteren ergenlerin avukatlarına araştırmanın amaçları hakkında bilgi verilmesine rağmen araştırmaya katılmama konusunda aile üyelerine baskı yaptıkları anlaşılmıştır.

Şiddet davranışı göstermeyen ergenler, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinden oluşan örneklem ile gelir düzeyi, çocukların yaş ve cinsiyetleri açısından benzer özellikler taşıyan ancak şiddet davranışları nedeniyle okul kuralları ve yasalarla yüz yüze gelmemiş ergenlerin aile bireylerinden (anne, baba ve kardeş) oluşturulmuştur. Bu örneklem için tek aşamada adları önceden belirlenen İsmet İnönü Endüstri Meslek Lisesi, Beş Ocak Lisesi, Tepebağ Lisesi, Sunar Nuri Çomu Lisesi, Yüreğir Lisesi, Merkez Endüstri Meslek Lisesi, Fatih Ticaret Meslek Lisesi, İhsan Sabancı Kız Meslek Lisesi, Adana Erkek Lisesi ve Seyhan Lisesi'nde 14-18 yaşları arasında seçkisiz olarak seçilen ergenlerin aile bireyleri ile iletişime geçilmiştir. Aile bireylerine araştırmanın amacı ve kendilerinden beklenenin ne olduğu açıklanarak yüz yüze görüşme ortamı oluşturulmuştur. Araştırmacı ya da okul psikolojik danışmanı, “Kişisel Bilgi Formu”, “Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği”nde yer alan soruları aile bireylerine (28 anne, 1 kız kardeş ve 25 baba) tek tek açıklayarak görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleriyle görüşmeler Eylül 2004 ve Mart 2006 tarihleri arasında yapılmış ve bir görüşme yaklaşık 35–40 dakika sürmüştür.

3. 5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmanın istatistiksel analizinde şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında Aile İşlevleri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı açısından anlamlı farklılık olup olmadığı *bağımsız grupları karşılaştırmada kullanılan t testi* ile incelenmiştir. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireylerinde alkol kullanımı açısından farklılık olup olmadığı parametrik olmayan test tekniği Ki-Kare Bağımsızlık Testi ile incelenmiştir. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlamasında .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular ve açıklamaları araştırma amaçlarının sırasına göre verilmiştir.

4. 1. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevlerine İlişkin Bulgular

Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin aile işlevleri yönünden farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız grupların karşılaştırılmasında kullanılan t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-9'da gösterilmiştir.

Tablo-9'da görüldüğü gibi ailenin problem çözme işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(100)} = 9.07$; $p < .001$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içi problem çözmede yaşadıkları güçlüklerin ($\bar{X} = 14.02$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile içi problem çözmede karşılaştıkları güçlüklerden ($\bar{X} = 8.91$) daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözmede yaşadıkları güçlüklerin Aile Değerlendirme Ölçeği'nde kritik değer olan 2.00'in üstünde olduğu görülmektedir. Aile işlevlerinde bozulmanın ikinin üstünde dörde doğru artan puanlarla belirlendiği göz önüne alındığında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde problem çözme işlevinde (2.37) yetersizlik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aile içi iletişim işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(106)} = 10.22$; $p < .001$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içi iletişimde

yaşadıkları problemlerin ($\bar{X} = 21.46$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile içi iletişimde yaşadıkları problemlerden ($\bar{X} = 13.89$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içi iletişimde (2,38) çatışma ve beklentilerinin konuşulmasından kaçındıkları ve etkili iletişim kurmada yetersizlik yaşadıkları saptanmıştır.

Tablo-9
Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile Değerlendirme Ölçeği'nden Aldıkları Puanların n, \bar{X} , Ss ve t Değerleri

	Grup	n	\bar{X}	Ss	t	p
Problem Çözme	Şiddet Davranışı Gösteren	54	14.20	3.43	9.07	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	8.91	2.58		
İletişim	Şiddet Davranışı Gösteren	54	21.46	3.94	10.21	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	13.89	3.77		
Roller	Şiddet Davranışı Gösteren	54	30.63	4.08	14.86	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	18.76	4.22		
Duygusal Tepki Verme	Şiddet Davranışı Gösteren	54	15.37	3.74	9.17	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	9.57	2.75		
Gereken İlgiyi Gösterme	Şiddet Davranışı Gösteren	54	18.28	3.92	8.28	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	13.04	2.50		
Davranış Kontrolü	Şiddet Davranışı Gösteren	54	20.37	4.07	7.68	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	14.94	3.22		
Genel İşlevler	Şiddet Davranışı Gösteren	54	27.09	6.56	10.77	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	15.96	3.81		

Ailede rol dağılım işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(106)} = 10.22$; $p < .001$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içi rol dağılımı işlevinde yaşadıkları problemlerin ($\bar{X} = 30.63$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile içi rollerin dağılımında yaşadıkları problemlere göre ($\bar{X} = 18.75$), daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aile içinde rol dağılımları, ailenin

kaynaklarını kullanımı, bakıp büyütme, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini idare etme gibi konularda davranış kalıbı geliştirme şeklindedir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde, çocukların ve ebeveynin bakımı, beslenme ve gelişimini sağlayacak şekilde rollerde karmaşa yaşadığı bulunmuştur. Ayrıca aile işlevlerinde bozulmanın 2'nin üstünde 4'e doğru artan puanlarla belirlendiği göz önüne alındığında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içi rol dağılımında (2,79) önemli oranda yetersizlik yaşadığı görülmektedir.

Ailede uygun duygusal tepki verebilme işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(106)} = 9.17$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içindeki uygun olmayan duygusal tepkilerinin ($\bar{X} = 15.37$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerine göre ($\bar{X} = 9.57$) daha fazla olduğu bulunmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içinde birbirlerine karşı sevinç, üzüntü, kızgınlık ve kırgınlık gibi duygularını ifade etmede (2.56) önemli oranda yetersizlik yaşadıkları saptanmıştır.

Tablo-9'da görüldüğü gibi ailenin gereken ilgiyi gösterebilme işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(90)} = 8.28$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içinde gereken ilgiyi göstermede yaşanan problemlerin ($\bar{X} = 18.28$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile içinde gereken ilgiyi göstermede yaşadığı problemlere göre ($\bar{X} = 13.04$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin birbirlerine karşı ilgi, bakım ve sevgi göstermede (2.61) önemli oranda yetersizlik gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Benzer şekilde, ailede davranış kontrolü işlevi açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(106)} = 7.68$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içinde davranışlarını kontrol edebilmede yaşadıkları problemler ($\bar{X} = 20.37$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile içinde davranışlarını kontrol edebilmede yaşadıkları problemlere göre ($\bar{X} = 14.94$) daha

yüksek olduğu bulunmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimlerini içeren davranışlarını kontrol etme işlevinde (2.26) yetersizlik yaşadığı saptanmıştır.

Ailenin genel işlevleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(85)} = 10.77$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile genel işlevlerini yerine getirmede yaşadıkları problemlerin ($\bar{X} = 27.09$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin genel işlevleri yerine getirmede yaşadıkları problemlerden ($\bar{X} = 15.96$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aile işlevlerinde bozulmanın 2'nin üstünde 4'e doğru artan puanlarla belirlendiği göz önüne alındığında, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin genel olarak aile işlevlerinde (2.26) yetersizlik gösterdiği ortaya çıkmıştır.

4. 2. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına İlişkin Bulgular

Şiddet davranışı gösteren ergenler ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız grupların karşılaştırılmasında kullanılan t testi ile incelenmiştir ve sonuçlar Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo-10
Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Sürekli Öfke, İçe Yönelik Öfke, Dışa Yönelik Öfke ve Öfke Kontrol Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların n, X, Ss ve t Değerleri

	Grup	n	\bar{X}	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Şiddet Davranışı Gösteren	54	25.57	6.79	6.58	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	18.06	4.94		
İçe Yönelik Öfke	Şiddet Davranışı Gösteren	54	18.43	3.95	5.63	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	14.41	3.46		
Dışa Yönelik Öfke	Şiddet Davranışı Gösteren	54	16.96	5.49	4.06	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	13.30	3.74		
Öfke Kontrol	Şiddet Davranışı Gösteren	54	20.18	5.99	-4.34	.000
	Karşılaştırma Grubu	54	25.59	5.43		

Tablo-10'da görüldüğü gibi sürekli öfke düzeyleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır [$t_{(96.78)} = 10.77$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin öfke düzeylerinin ($\bar{X} = 25.57$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfke düzeylerinden ($\bar{X} = 18.06$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Aileler içe-yönelik öfkeleri açısından incelendiğinde ise, şiddet davranışı gösteren ergenler ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$t_{(106)} = 5.26$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin içe-yönelik öfkelerinin ($\bar{X} = 18.43$), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin içe-yönelik öfkelerine ($\bar{X} = 14.41$) göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde öfkenin daha fazla bastırılmış olduğunu göstermektedir.

Ailenin dışa-yönelik öfkeleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenler ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu

görülmüştür [$t_{(93.39)} = 4.06$; $p < .01$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin dışa-yönelik öfkelerinin ($\bar{X} = 16.96$), karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre ($\bar{X} = 13.30$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre öfkelerini dışa yansıtarak daha fazla ifade edebildiklerini ortaya koymaktadır.

Son olarak da kontrol edilmiş öfke açısından şiddet davranışı gösteren ergenler ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır [$t_{(106)} = -4.34$; $p < .01$]. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin öfkelerini kontrol edebilme becerilerinin ($\bar{X} = 25.59$), şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerine göre ($\bar{X} = 20.82$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerine göre öfkelerini daha çok kontrol edebildiklerini ortaya koymaktadır.

4. 3. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Psikolojik Probleme Sahip Olma, Alkol Kullanımı ve Suç İşleme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile üyelerinin psikolojik probleme sahip olmalarına ilişkin frekans dağılımı Tablo-11'de yer almaktadır.

Tablo-11

Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Psikolojik Probleme Sahip Olmalarına İlişkin Frekans Dağılımı

Değişkenler	Şiddet Davranışı Gösteren		Karşılaştırma Grubu	
	f	%	f	%
Psikolojik Problemi Olan	25	46.3	3	5.6
Psikolojik Problemi Olmayan	29	53.7	51	94.4
Toplam	54	100.0	54	100.0

Tablo-11’de görüldüğü gibi, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin %46.3’nün bir psikolojik probleme sahip olduğu görülmektedir. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile üyeleri incelendiğinde, %5.6’sının psikolojik probleme sahip olduğu görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinde alkol kullanımına ilişkin frekans dağılımı Tablo-12’de gösterilmiştir.

Tablo-12

Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Alkol Kullanımına İlişkin Frekans Dağılımı

Değişkenler	Şiddet Davranışı Gösteren		Karşılaştırma Grubu	
	f	%	f	%
Alkol Kullanan Var	21	38.9	5	9.3
Alkol Kullanan Yok	33	61.1	49	90.7
Toplam	54	100.0	54	100.0

Tablo-12’de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinin %38.9’nun, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireylerinin ise %9.3’ünün de alkol kullandıkları görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren ergenler ile karşılaştırma

grubunda yer alan ergenlerin ailelerinde kimlerin alkol kullandığına ilişkin frekans dağılımı Tablo-13’de yer almaktadır.

Tablo-13
Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Kimlerin Alkol Kullandığına İlişkin Frekans Dağılımı

Değişkenler	Hiç Kimse		Baba		Anne		Erkek Kardeş	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Şiddet Davranışı Gösteren	32	59.3	15	27.80	1	1.9	6	11.1
Karşılaştırma Grubu	49	90.7	5	9.30	-	-	-	-
Toplam	81	75.0	20	18.50	0	.90	6	5.6

Tablo-13 incelendiğinde şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde alkolü %27.80 oranı ile daha çok babaların kullandığı görülmektedir. Bu oran şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinde %9.30’dur. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde ergenlerin erkek kardeşlerinin alkol kullanım oranı %11.1, annenin ise %1.9’dur. Alkol kullanımını açısından aileler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla kay-kare bağımsızlık testi yapılmış ve sonuçlar Tablo-14’de gösterilmiştir.

Tablo-14

Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Alkol Kullanımına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	n	%	X ²
Ailede Alkol Kullanan Var	Şiddet Davranışı Gösteren	21	38.9	12.67 p<001
	Karşılaştırma Grubu	5	9.3	
Ailede Alkol Kullanan Yok	Şiddet Davranışı Gösteren	33	61.1	
	Karşılaştırma Grubu	49	90.7	

Tablo-14’de görüldüğü gibi şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinin alkol kullanım oranı %38.9 olmasına karşın, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireylerinde bu oranın %9.3 olduğu görülmektedir. Aile bireylerinin alkol kullanımı açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında gözlenen bu farkın anlamlı olduğu bulunmuştur [$X^2_{(1)} = 12.67, p < .001$]. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyleri ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireylerinin suç işleme davranışı sıklığı ve ne tür suç işleme davranışlarında bulduklarına ilişkin frekans dağılımı Tablo-15’de gösterilmiştir.

Tablo-15

Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Aile Bireylerinin Suç İşleme Davranışlarının Türüne İlişkin Frekans Dağılımı

Değişkenler	Suç İşleyen Yok		Bıçakla Yaralama, Gasp ve Kavga		Cinayet		Hırsızlık		Diğer		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Şiddet Davranışı Gösteren	30	55.6	19	35.2	1	1.8	2	3.7	2	3.7	54	100.0
Karşılaştırma Grubu	54	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-	54	100.0

Tablo-15 incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinin %35.2'sinin bıçakla yaralama, gasp ve kavga etme, %1.8'inin cinayet, %3.7'sinin hırsızlık ve %3.7'sinin de diğer suçlardan dolayı adli makamlarca cezalandırıldığı görülmektedir. Ancak karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile üyelerinin herhangi bir şekilde suç işleme davranışında bulunmadıkları görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular aşağıda yer alan başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır.

5. 1. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri

Bu çalışmada aile işlevleri; problem çözme, iletişim, rol dağılımları, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme, davranış kontrolü ve genel işlevler olmak üzere yedi temel boyutta ele alınmıştır. Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin aileleri arasında aile içi problem çözme işlevi açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözmede daha fazla güçlük yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Söz konusu bulgu, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme becerilerinin yetersiz olduğunu ortaya koyan araştırmaların bulguları ile paralellik göstermektedir (Bahçivan ve Gençöz, 2005; Donna, Sheila, Xiaoming ve Weihua, 1999; Flannery, 2000; Karabıyık, 2003). Ergenlerin yetersiz düzeyde problem çözme becerilerine sahip olmasının, saldırgan ve şiddete yönelik davranış için yordayıcı bir değişken olduğu belirtilmektedir (Flannery, 2000; Karabıyık, 2003). Sosyal Öğrenme Kuramına göre ergenler, arkadaş ilişkilerinde ve günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlere karşı bir takım baş etme becerileri geliştirmektedirler (Atkinson ve Atkinson, 1995). Ergenler bu becerileri ailelerinden model alarak ve problem karşısında göstermiş oldukları davranışların aileleri tarafından pekiştirilmesi yoluyla öğrenmektedirler (Page ve Page, 2003; Reid, Patterson ve Snyder, 2002).

Aile içinde problemlerini çocuğa kötü davranarak, düşmanca tutum ve fiziksel şiddet sergileyerek ve aile içinde şiddet uygulayarak çözen ailelerin yetiştirdiği çocuklarda benzer şekilde sosyal ilişkilerinde bu davranışların görülmesi şartıcı

değildir. Bu tip ailelerde yetişen çocuklar; şiddeti, bir problem çözme mekanizması olarak ebeveynlerinden ya da diğer aile üyelerinden model alırlar (Page ve Page, 2003). Donna, Sheila, Xiaoming ve Weihua (1999) çalışmalarında aile içi şiddete tanık olan ve kurban olan ergenlerin problem çözme becerilerini geliştiremediklerini ve çevreleriyle uyum problemleri yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu modelden hareketle ergenler aile içinde problem çözmede problem yaşama ve aile içinde öğrenmiş olduğu sağlıksız baş etme becerilerini, benzer şekilde aile dışındaki sosyal çevrelerde karşılaştığı problemlerle baş etmede de uygulayabilmektedir. Ancak Patterson ve Stouthamer-Loeber (1984) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, suç işleme davranışı üzerinde ailenin problem çözme becerilerinin açıklayıcı olmadığı ortaya konmuştur.

Aile içi iletişim işlevine ilişkin bulgular; şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde, şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerine göre aile içi iletişimde daha çok problemler yaşandığını göstermiştir. Bu bulgu diğer araştırma sonuçlarını da destekler niteliktedir (Bahçıvan ve Gençöz, 2005; Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall, 2004; Demirhan 2002; Kahraman 2000). Aile içi açık iletişim, ergenin olumlu kimlik geliştirmesine, baş etme ve sosyal becerilerinde yeterlilik geliştirmesine fırsat vermektedir. Özellikle ebeveyn-ergen arasındaki iletişimin olumlu, destekleyici bir yapıya sahip olmasının, gencin kendi ayakları üzerinde durup bağımsız bir kişilik geliştirmesinde önemli olduğu belirtilmektedir (Sümer ve Güngör, 1999). Araştırma sonuçları, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, aile içinde duygu ve düşüncelerini birbirlerine karşı sağlıklı bir şekilde ifade edemediklerini ortaya koymaktadır (Dahlenberg, 1998). Bahçıvan ve Gençöz (2005) ergenlerin aile içi iletişim kurmada yaşamış oldukları problemlerin ergenin göstermiş olduğu yıkıcı davranışlar üzerinde açıklayıcı olduğunu bulmuşlardır. Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall (2004) ergenlerin, şiddet davranışı göstermesinde ve silah taşınması üzerinde aile içi iletişimin önemli bir yordayıcı faktör olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kahraman da (2000) ailelerinde şiddet olan ergenlerin aile içinde babalarıyla iletişim kurmada ve problem çözmede sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Demirhan (2002) kendini açma düzeyi düşük olan ergenlerin çekingen ya da saldırgan davranışlar gösterdiklerini ve bunun kişiler arası ilişkilerde yıkıcı etkilere sahip, önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ergenlerin aile içinde iletişim kuramamasının, sosyal ilişkileri sürdürme ve olumlu sosyal davranışı kazanmada güçlükler yaşamayla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Aile içi roller işlevinde ise; şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin aile üyeleri arasında aile içi rol dağılımları açısından anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin aile içinde daha fazla rol karmaşası yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu bulgu bir başka araştırma sonucuyla da desteklenmektedir Örneğin, Gorman-Smith, Tolan ve Henry (2000) çalışmalarında yoksul bölgelerde yaşayan ergenler için, ailenin eşit ve dengeli rol dağılımlarına sahip olmasının ergenin suç işleme davranışı için koruyucu bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Aile içinde roller açık, belirgin ve birbirini tamamlar niteliktedir. Bu tip ailelerde roller mümkün olduğunca değiştirilebilir ve esnek yapıdadır. Aile üyelerinden birisi geçici olarak rolünü yerine getiremezse diğer aile üyeleri bu rolü üstlenir. Aile üyeleri, rol değişimlerini sorunsuzca gerçekleştirirler ve diğer üyenin rolünün alınmasında ve devam etmesinde uyum sorunları yaşamazlar. Sağlıklı ailelerde roller, aile üyelerinin yaşına cinsiyetine ve kültürel değerlere uygundur. Bütün aile üyeleri cinsel kimliklerini kabul ederler ve cinsiyetlerin birbirini tamamladığını bilirler. Bu ailelerde cinsiyet rolleri birbirinden farklıdır ancak cinsiyetler arasında bir üstünlük yoktur. Rol dağılımlarının yukarıdaki özelliklere uygun bir şekilde dağıldığı ailelerde eşler, kendilerini güvende hisseder, özerkliklerini korurlar, desteklenir ve kabul edilirler. Aile üyeleri problemlerini açıkça tartışabilirler ve problemlerini çözmek için çaba harcarlar. Bu ailelerde ebeveynler çocuk yetiştirme, disiplin ve otorite konusunda birlikte hareket ederler. Çocukların ihtiyaçlarını karşılarlar, bilişsel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak gelişmelerini sağlarlar. Özellikle çocuklarının farklı kişilik geliştirmelerine, olumlu benlik algısı ve benlik saygısı geliştirmelerine yardım ederler (Bulut, 1990; Nazlı, 2003; Gladding, 2002). Bu bulgu, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, eşit ve dengeli rol dağılımlarına sahip olmaması sonucu, ergenlerin kurallara uyma, işbölümü yapma, sorumluluk bilincini kazanma, bağımsız bir kişilik geliştirme ve olumlu benlik algısı geliştirmede problemler yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Ailenin duygusal tepki verebilme işlevi açısından; şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu bulgu diğer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Bahçivan ve Gençöz, 2005; Denham, Cavery Mason, DeMular, Caal, Hamada ve Schmidt, 2002; Kahraman, 2000). Bahçivan ve Gençöz (2005) ailede

duygusal tepki verme işlevinde problemler yaşanmasının ergende görülen problem davranışlar üzerinde açıklayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Denham ve arkadaşları (2002) çalışmalarında ebeveynlerin duygularını ifade etme tarzı ile çocukların duygularını ifade etme tarzı arasında model almaya dayanan bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Masalci (2000) babanın kızdığı andaki davranış tarzı ile çocuğun saldırgan davranış arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Page ve Page (2003) aile içi iletişimin ve duygusal tepki verebilme işlevinin yetersiz olmasının ergenin öfke duygusu ile baş etmesini sağlayacak empati kurma becerisinin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda, Kahraman (2000) ergenlerin, babalarından şiddet görmesinden dolayı babalarıyla iletişim kurmada ve problem çözmede problemler yaşadıkları onlara karşı daha fazla düşmanlık duyguları (kırgınlık ve öfke) hissettiklerini belirlemiştir. Sonuçlar, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, aile içinde mutluluk, üzüntü, kırgınlık, kırıklık gibi duyguları ifade etmede sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bireylerin öfke ve benzer duygularını ifade etmede güçlük yaşamalarının bu duyguların içe atılmasına ve depresyon gibi duygulanım bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir (Bahçivan ve Gençöz, 2005). Ayrıca aile içinde duyguların açık bir şekilde ifade edilememesinin yukarıda belirtilen problem çözme ve iletişim işlevleriyle de ilişkili olduğu görülmektedir. Aile içinde aile üyelerinin duygularını açık bir şekilde ifade etmemeleri, aile üyeleri arasında öfke ve düşmanlık içeren duygulara yol açmakta ve çatışmalı aile ortamının oluşmasına neden olabilmektedir.

Ailenin gereken ilgiyi gösterebilme işlevi açısından, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde, birbirlerine karşı ilgi, bakım ve sevgi göstermede problemler yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu diğer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Doğan, 2001; Gorman-Smith, Tolan, Loeber ve Henry 1998; Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman, 1996; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Akt: Dahlenberg, 1998). Doğan (2001) ve Gorman-Smith, Tolan, Loeber ve Henry (1998) aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar için büyük bir risk oluşturduğunu belirtmişlerdir. Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman (1996) ebeveyn- çocuk arasında şefkat ilişkisiyle gelişen bağımlık güdüsünün olmamasından dolayı bu tip yaşantıların çocukta veya ergende saldırganca veya düşmanca duygulara

doğrudan yol açtığını belirtmektedirler. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ihmalkar ve ilgisiz davranması, çocuğun psikolojik durumu üzerinde yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Bu tip aile ortamlarında yetişen çocuklar, ebeveynlerinden şefkat alamadığı için acı çekmekte ve kendilerini güvende hissetmemektedirler (Garbarino, 1999). Aile içinde ihmal edilen çocukların, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalan çocuklardan daha çok şiddet davranışı sergilediğini ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır (Widom, 1989, Akt: Dahlenberg, 1998). Anılan bulguların Sosyal Öğrenme Kuramı'yla da tutarlı olduğu görülmektedir. Bandura ve Walter (1957) ergende gelişen şiddet davranışının, ebeveyn-çocuk arasındaki bağıllık ilişkisinin gelişimindeki bozulmadan kaynaklandığını belirtmişlerdir (Akt: Rolf, 1996).

Ailenin davranış kontrolü işlevinde ise, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin, aile bireyleri için davranış standartları ile kuralları belirleme ve disiplin sağlama biçimleri açısından problemler yaşadıkları görülmektedir. Aile içinde sağlıklı davranış kurallarının oluşturulmamış olması ya ilgisiz ya da çok katı ana-baba tutumları ile kendini göstermektedir. Bu açıdan bu bulgu, Bahçivan ve Gençöz, (2005), Garbarino, (1999), Patterson, Chamberlain ve Reid (1982; Akt: Dahlenberg, 1998), Patterson ve Stouthamer-Loeber (1984), Gorman-Smith, Tolan, Zelli, ve Huesman'nın (1996) araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Bahçivan ve Gençöz (2005) aile içinde davranış kontrolü işlevinde yetersizlik yaşanmasının ergenlerin saldırgan davranışlarını yordayıcı bir faktör olduğunu bildirmişlerdir. Gorman-Smith ve arkadaşları (1996) şiddet davranışı gösteren ergenlerin ebeveynlerinin aile içi disiplin uygulamalarında yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Patterson ve Stouthamer-Loeber (1984) aile içinde uygulanan disiplin anlayışının ergenin suç işleme davranışı üzerinde açıklayıcı olduğunu saptamışlardır. Bu bulgunun, Baskıcı Aile Süreci Kuramı'nda ortaya atılan aile içi Sosyal Etkileşim Modeliyle de tutarlı olduğu görülmektedir. Bu model, aile ortamında meydana gelen etkisiz ve tutarsız disiplin yöntemlerinin çocuklar tarafından öğrenildiğini ve daha sonra okul yaşantılarına aktarımının yapıldığını ileri sürmektedir (Amodei ve Scott, 2002; Gander ve Gardiner, 1998).

Son olarak, genel aile işlevleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık

olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde, şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerine göre aile işlevleri yönünden daha fazla problemler yaşandığı saptanmıştır. Bu bulgunun, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile işlevlerinde problem yaşadığını ileri süren çalışmalarla tutarlı olduğu görülmektedir (Bahçivan ve Gençöz, 2005; Gorman-Smith, Tolan ve Henry, 2000; Gorman-Smith, Tolan, Zelli, ve Huesman'ın 1996; Dahlenberg, 1998). Bahçivan ve Gençöz (2005) ailenin genel aile işlevlerinde problemler yaşanmasının ergenlerin suça yönelik davranışları üzerinde açıklayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile işlevlerinde problem yaşanmasının bu ergenlerin sosyal bilişsel becerilerini geliştirmede yetersiz kalmasına, başkalarına yönelik düşmanca niyet yüklemesine ve saldırganca davranmaya hazır bulunmaya teşvik ettiği belirtilmektedir (Tolan, 2001). Ergenlerin davranışlarını kontrol etmede problem yaşaması normal ergenlerle arkadaşlık kurmada zorluklar yaşamasına neden olabilmektedir (Amodei ve Scott, 2002). Bu nedenle ergenlerin aile işlevlerinde problem yaşamasının, sapkın akran gruplarına karışma riskini arttırdığı vurgulanmaktadır (Henry, Tolan ve Gorman-Smith, 2001; Tolan, 2001). Patterson ve arkadaşları (1986) Sosyal Etkileşimsel Modelde ergenlik döneminde ergenlerin antisosyal davranış geliştirmesinde en önemli faktörün sapkın akran gruplarına katılma olduğunu ileri sürmektedirler (Akt: Amodei ve Scott, 2002). Bu konudaki bir diğer önemli bulguda ise, kentin yoksul bölgelerinde yaşayan ergenlerin güçlü aile işlevlerine sahip olmasının, onların şiddet davranışı gösterme riskini azaltan koruyucu bir faktör olduğu belirtilmektedir (Gorman-Smith, Henry ve Tolan 2000). Bu durumda güçlü aile işlevlerine sahip olma ergenlerde görülen şiddet davranışına karşı koruyucu bir faktör olarak görülebilir.

5. 2. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinin Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzları

Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin aileleri öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları açısından karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, öfke düzeyleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin öfke düzeylerinin, şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinden yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, diğer araştırma sonuçlarını destekler

niteliktedir (Fryxell, 2000; Gümüş, 2000; Smith, Furlong Bates ve Laughin, 1998). Gümüş (2000) ve Fryxell (2000) tarafından yapılan çalışmalarda ana-babaları öfkeli olan ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin öfke düzeylerinin yüksek olması bir takım riskli çocuk yetiştirme becerilerini de beraberinde getirmektedir. Reid, Patterson ve Snyder (2002) ebeveynlerin yüksek düzeyde öfke gibi olumsuz duyguları yaşamasının, düşük düzeyde çocuk yetiştirme becerileri olarak adlandırılan çocuklarda denetim eksikliği, düşük düzeyde problem çözme becerileri ve yetersiz ebeveyn çocuk etkileşimiyle ilişkili olduğunu belirlemiştir. Peterson, Ewigman ve Vandiver (1994) ebeveynin yüksek düzeyde öfkeli olmasının, genellikle çocuğa karşı yüksek düzeyde fiziksel disiplinin kullanımı ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bilgilerden hareketle ebeveynlerin yüksek düzeyde öfkeli olmasının zorlayıcı ve istismar edici ebeveyn uygulamalarını beraberinde getirdiğini ortaya çıkarmaktadır (McKay, Flanning, Paleg ve Landis, 1996). Bu tip ortamlar, çocukların davranışlarında ve duygulanımında problemler yaşamasına neden olabilir. Çocuğun ailede öfke, korku ve üzüntü duyguları yaşamasına yol açan bu ebeveyn uygulamaları, aile dışında karşılaştığı benzer çatışmalı ortamlarda davranış problemleri yaşamalarına neden olabilmektedir (Grych, Seid ve Fineham, 1992; Rice, 1997). Bu bulgular Sosyal Öğrenme Kuramı'nın çocuklarda şiddet davranışının gelişmesinde anne-babasının model almasının etkili olduğu yönündeki görüşüyle tutarlılık göstermektedir. Çocuklarına sıklıkla öfke tepkileri gösteren anne-babaların bu tepki biçimleri çocuklar tarafından model alınarak sosyal ilişkilerine yansıtılabilmektedir (Bandura, 1965 Akt: Amodei ve Scott, 2002).

Dışa-yönelik öfke açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu verilere göre şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin öfkelerini kolaylıkla dışa yönelttikleri söylenebilir. Bu bulgunun benzer araştırma sonuçları ile tutarlı olduğu görülmektedir (Kolko, 1996; Peterson, Ewigman ve Vandiver, 1994). Araştırma bulguları ebeveynlerin çocuğa karşı öfkelerini kontrol edememelerinin çoğunlukla çocuğa fiziksel şiddet uygulamayla ilişkili olduğunu göstermektedir (Kolko, 1996). Başka bir çalışmada da ebeveynlerin öfke ifadesinin ve geriliminin, çocuğa fiziksel şiddet uygulama potansiyelini yordamada etkili olduğu belirtilmiştir (Roriguez ve Green, 1997). Karataş (2002) yaptığı çalışmada yüksek düzeyde saldırgan anne-babalara sahip çocukların saldırganlık düzeylerinin de yüksek

olduğunu saptamıştır. Ebeveynler öfkenin sonucu olarak fiziksel şiddeti çocuklarına bir disiplin sağlama yöntemi olarak kullandığında, çocuklar fiziksel şiddeti bir problem çözme mekanizması olarak öğrenmektedir (American Counseling Association, 1996). Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre; ailede ebeveynlerin disiplin sağlama yöntemi olarak fiziksel cezayı kullanması, ergenin şiddeti ve saldırganlığı model alma yoluyla öğrenmesine neden olabilmektedir. Ayrıca bu tip ailelerde ebeveynler, çocuklarının kendilerine yönelik olan saldırgan davranışlarını cezalandırmalarına karşın, ev dışında sergilemiş olduğu saldırgan davranışları pekiştirmektedirler (Bandura, 1960; Akt: Rolf, 1996). Sonuç olarak, aile üyelerinin dışa-yönelik öfkelerinin yüksek olmasının, öfkelerini saldırganca veya şiddete yönelik davranışlar sergilemeleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu tip ailelerde yetişen çocukların öfkelerini yıkıcı bir biçimde ifade etmeyi ve şiddet davranışını ebeveynlerinden model alarak öğrendiği ve ev dışında sergilemiş olduğu saldırgan davranışların ebeveynleri tarafından pekiştirilmesi yoluyla devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Aile üyelerinin içe-yönelik öfkeleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Yapılan analizler, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin öfkelerini sağlıklı bir şekilde ifade etmediklerini ve kendi içlerine yönelttiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu bulgu, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin bir durum karşısında yaşamış oldukları öfkeyi kendine yönelttiğini göstermektedir. Aile üyelerinin içe yönelik öfke düzeylerinin yüksek olması, aile üyelerinde depresyon ya da somatik şikayetler gibi belirtilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu bulgunun, ailenin duygusal tepki verebilme işlevi açısından yetersizlik yaşamasıyla da tutarlı olduğu görülmektedir.

Son olarak da öfkeyi kontrol etme açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin öfkelerini kontrol edebildikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleriyle daha sağlıklı bir şekilde iletişim kurabildiklerini, duygularını sağlıklı bir şekilde ifade edebildiklerini gösterebilir. Bu bağlamda, bu tip ailelerde yetişen ergenler, iletişim becerilerini, duygularını ifade edebilme becerilerini ve problem çözme becerilerini geliştirebilmektedirler. Literatürde saldırgan ve şiddet

davranışı gösteren ergenler üzerine odaklanan çalışmalar, bu tip ergenlerin öfkelerini kontrol etmede, problem çözme becerilerinde, empati ve iletişim kurabilme becerilerinde problem yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Fryxell, 2000; Hollenhorst, 1998). Öfke duygusunu kontrol edebilen ve sağlık bir şekilde ifade edebilen ailelerin aynı zamanda sağlıklı çocuk yetiştirme becerilerine sahip olması da olasıdır. Çocukların davranışları model alma vasıtasıyla aile içinde öğrendiklerini ileri süren Sosyal Öğrenme Kuramına göre bu çocukların sağlıklı sosyal beceriler geliştirmesinin olası olduğu görülmektedir.

5. 3. Şiddet Davranışı Gösteren Ergenler ile Karşılaştırma Grubunda Yer Alan Ergenlerin Ailelerinde Psikolojik Probleme Sahip Olma, Alkol Kullanımı ve Suç İşleme Davranışları

Aile üyelerinin psikolojik probleme sahip olması, alkol kullanımı ve suç işleme davranışları açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan aileler incelenmiştir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin psikolojik probleme sahip aile bireyleri oranı (%46.3), şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aile bireyelerine (%5.6) göre daha fazla olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde psikolojik problemi olan aile üyelerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Bu bulgunun, antisosyal, suç işleme ve şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde psikolojik açıdan problemlü üyelerin bulunduğu yönünde daha önce yapılan bazı çalışmalarla tutarlı olduğu görülmektedir (Miller, Martin ve Schamess, 2003; Reid, Peterson ve Snyder, 2002; Richman ve Fraser 2001; Webster-Stratton 1988; Akt: Moeller, 2001). Webster-Stratton (1988) ebeveynde görülen depresyon ile çocukta görülen dışsallaştırma problemleri arasında bir bağ olduğunu belirtmesine rağmen, Frick, Lahey, Loeber, Stouthamer-Louber, Chirst ve Hanson (1992) herhangi bir ilişki olmadığını ileri sürmektedir (Akt: Moeller, 2001). Reid, Peterson ve Snyder (2002) depresyonda olan annenin ebeveyn uygulamalarında problem yaşadığını ve çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalabildiğini, çocukla problem çözme için işbirliği yapmada güçlükler yaşadığını ve düşmanca disiplin uygulamalarını kullandığını ve çocukların saldırgan davranış sergilemesinde önemli bir yeri olduğunu belirtmektedirler. Miller ve arkadaşları (2003) ve Richman ve Fraser (2001) ebeveynlerin yaşamış olduğu ruhsal rahatsızlıkların çocuğun şiddet davranışını sergilemesinde önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadırlar. Ebeveynlerden birinin

psikolojik probleminin bulunması, çocuğu gözleme ya da kontrol etmede problemler yaşanmasına neden olabilmektedir (Dahlenberg, 1998). Söz konusu bulgu, çocuk ve ergenlerin şiddet davranışı göstermesinde ebeveynlerde psikolojik rahatsızlığın bulunmasının önemli bir yordayıcı değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile üyelerinin alkol kullanımını açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireyelerine göre daha fazla alkol kullandığı saptanmıştır. Bu bulgu diğer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Corvo ve Williams 2000; Gümüş, 2000; Dahlenberg, 1998). Ayrıca bu ailelerde alkoli en fazla babanın kullandığı görülmektedir. Gümüş (2000) tarafından yapılan çalışmada ailede babanın alkol kullanmasının, alkol kullanmayan ergenlerin babalarına göre, ergenin şiddet davranışını arttırdığı belirtilmiştir. Corvo ve Williams (2000) ve Dahlenberg (1998) ebeveynlerin alkol kullanımının ergenin şiddet davranışı ve silah taşınması üzerinde açıklayıcı olduğunu ve bu tip ebeveynlerin düşük düzeyde çocuk yetiştirme becerilerine sahip olduğunu belirtmişlerdir. Kahraman (2000) babanın alkol kullanımının ergenlerin aile içinde şiddete maruz kalma olasılığını arttırdığını vurgulamıştır. Sonuç olarak aile üyelerinden birinin alkol kullanımının, ergende şiddet davranışı görülme olasılığını arttırdığı ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme uygulamalarını zayıflattığını ortaya çıkarmaktadır.

Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin %44.4'ünün suç işleme davranışlarında bulunmasına karşın, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinde suça yönelik davranışları bulunan bireylerin olmadığı görülmektedir. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireyelerinin, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aile bireyelerine göre daha fazla suç işleme davranışı göstermiş olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri işlenen suç türü açısından incelendiğinde bıçakla yaralama vakalarından dolayı hüküm giymenin en yüksek oranda olduğu saptanmıştır. Bu bulgu literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir (Corvo ve Williams 2000; Farrington, 1989; Akt: Moeller, 2001). Bu veriler, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin de benzer şekilde şiddete dayalı suç işleme davranışı göstermiş olduğunu ortaya koymaktadır. Corvo ve Williams (2000) şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde suç işleme davranışının ergenin şiddet davranışına

karışmasında açıklayıcı olduğunu vurgulamaktadırlar. Farrington (1989) ebeveynlerin suç işleme davranışının, ergenlik dönemindeki saldırganlık ve suç işleme davranışını yordadığını belirtmiştir (Akt: Moeller, 2001). Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre aileler şiddet davranışına model olarak ya da şiddet davranışını pekiştirerek ergenin şiddet davranışını öğrenmesini sağlayabilmektedir. Ebeveynlerdeki şiddet davranışını gözleme, çocukların amaçlarına ulaşabilmek için şiddeti kabul edilebilir ve etkili bir yöntem olarak öğrenmesine neden olabilmektedir (Brendgen, Vitaro, Tremblay ve Wanner, 2002). Bu bağlamda, suç işleme davranışı gösteren aile üyelerinin bulunduğu ailelerden gelen ergenler, sosyal yaşantılarında da bu tip davranış kalıplarını devam ettirebilmektedirler.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler sonucunda hem uygulamaya hem de ileride bu alanda yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

6. 1. Sonuçlar

“Problem çözme”, “iletişim”, “rol dağılımları”, “duygusal tepki verebilme”, “davranış kontrolü”, “gereken ilgiyi gösterebilme” ve “genel işlevleri” içeren aile işlevleri açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ve karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile işlevlerinin, karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre daha sağlıklı olduğu, ailelerin doğası gereği yerine getirmeleri gereken işlevleri gerçekleştiremedikleri görülmüştür. Bu tip ailelerin yukarıda belirtilen yedi işlevde problemler yaşaması ergenlerin olumlu sosyal davranışı geliştirmelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ergenler aile içinde bir takım sosyal becerileri kazanamamaları sonucunda toplum kurallarına uymada problemler yaşayabilmektedirler. Bu bulgular, ergenlerdeki şiddet davranışına yönelik önleme ve müdahale çalışmalarında ailenin mutlaka bu sürece dahil edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin “öfke düzeyleri”nin, “içe-yönelik öfke”, “dışa-yönelik öfke” ve “öfke kontrol” açısından anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Şiddet davranışı gösteren ergenlerin “öfke düzeyleri”, “içe-yönelik öfkeleri” ve “dışa-yönelik öfkeleri”nin daha yüksek olduğu bulunmuştur. “Öfke kontrol” açısından karşılaştırma grubunda yer alan ailelerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin öfke düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre, şiddet

davranışı gösteren ergenlerin aile ortamlarının şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin aile ortamlarına göre daha çatışmalı olduğu söylenebilir. Bu tip aile ortamlarında ergenin duygu ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediği düşünülebilir. Benzer şekilde bu ailelerde dışa-yönelik öfkenin ve içe-yönelik öfkenin yüksek olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin dışa yönelik öfkelerinin yüksek olması, bu duygularını kolaylıkla gösterebildiklerini ortaya koymaktadır. Çocuğa karşı öfkenin kolaylık ifade edilmesi çoğu zaman çocuğun aile içi şiddete maruz kalmasıyla sonuçlanmakta ve çocuğun bu davranışları model alma yoluyla öğrenmesine yol açabilmektedir. Aile üyelerinin içe-yönelik öfkelerinin yüksek olması ise, bu ailelerin öfkelerini içine attıkları ve karşıdaki kişilere dolaylı yollardan öfke duygularını gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerinin öfke kontrol düzeylerinin yüksek olması ise, aile içinde öfkeyi ifade etme ile ilişkili herhangi bir sorun olmadığını ortaya koymaktadır. Bu tip aileler, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerine göre öfke duygularını sağlıklı bir şekilde ifade edebilmektedirler.

Aile üyelerinin “psikolojik probleme sahip olması”, “alkol kullanımı” ve “suç işleme davranışları” açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Sonuçta şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde alkol kullanımının daha yaygın olduğu ve psikolojik probleme sahip aile üyelerinin daha fazla bulunduğu gözlenmiştir. Bu iki özellik ebeveynlerin olumsuz çocuk yetiştirme uygulamalarını kullanmalarına neden olabilmekte ve ergenler aile içinde olumsuz ebeveyn tutumlarına maruz kalabilmektedirler. Bu tip yaşantılar, ergende davranış problemlerinin gelişmesine yol açabilmektedir. Ayrıca, şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile bireylerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre daha fazla suç işleme davranışlarında bulunduğu gözlenmiştir. Ailelerin şiddete dayalı suç işleme davranışlarının yaygın olduğu ve ergenlerin de benzer durumlarda bulunma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Sonuç olarak ailede alkol kullanımı, psikolojik probleme sahip aile üyelerinin bulunması ve aile üyelerinin suç işleme davranışlarının ergenlerde şiddet davranışı riskini arttıran bir faktör olduğu görülmektedir.

6.2. Öneriler

Aşağıda araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, uygulamalara ve bu konuya ilişkin yapılacak araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Uygulamalar açısından,

1- Ergenlerde görülen şiddet davranışının, aile işlevleri, ebeveynlerin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile ilişkili olduğu bulgularından yola çıkılarak ergenlerdeki şiddet davranışını önlemek ve bununla başa çıkabilmek için sivil toplum kuruluşları, okul psikolojik danışmanları ve diğer uygulamacılar tarafından aileye yönelik öfke yönetimi ve aile içi problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, rol dağılımları, davranışları kontrol edebilme, ergene gereken ilgiyi gösterebilmeyi içeren koruyucu, önleyici ve müdahale edici programlar hazırlanabilir.

2- Okul psikolojik danışmanları ve diğer uygulamacılar tarafından şiddet davranışı gösteren ergenlere öfke yönetimi, problem çözme ve iletişim becerilerini ve sağlıklı baş etme becerilerini kazandırmaya yönelik beceri eğitimi programları düzenlenebilir.

3- Okul psikolojik danışmanları ve bu alanda çalışan diğer uygulamacılar (psikologlar, sosyal hizmet görevlileri vb.) şiddet davranışı gösterme eğiliminde olan ergenler ile bireysel psikolojik danışma uygulamaları yapabilir ve aynı zamanda bu ergenlerin aileleri de sürece dahil edilebilir.

Gelecekte yapılacak çalışmalar açısından,

1- Bu çalışmada aile işlevleri, öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları açısından şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ile karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin aileleri karşılaştırılmıştır. Benzer araştırmalar daha küçük yaş grupları üzerinde de yapılabilir.

2- Yapılan bu çalışma, Adana ilinin merkez Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin aileleriyle “Kişisel Bilgi Formu”, Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği”nin kullanıldığı görüşmeler yapılmıştır. Benzer çalışmalar, örneklem daha da genişletilerek farklı illerde yapılabilir.

3- Bu araştırmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin öfke düzeyleri, öfke ifade tarzları ve aile işlevleri incelenmiştir. Yapılacak yeni çalışmalarda şiddet davranışı ile ilişkili olabilecek ailenin çocuk yetiştirme stilleri, ana-baba tutumları gibi farklı değişkenler kullanılarak ele alınabilir.

4- Araştırmada ergenlerin aile üyeleriyle “Kişisel Bilgi Formu”, Aile Değerlendirme Ölçeği” ve “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği”nin kullanıldığı görüşmeler yoluyla veriler toplanmıştır. Farklı bir çalışmada bu veriler hem aile üyelerinden hem de şiddet davranışı gösteren ergenlerden toplanabilir.

5- Şiddet davranışı gösteren ergenlerle ilişkili olduğu düşünülen dürtüsellik, empati ve sosyal beceriler gibi ergenin kendisiyle ilgili çalışmalar planlanabilir. Ayrıca bu ergenlerin akran gruplarıyla ilişkileri de ele alınabilir.

KAYNAKLAR

- Aksu, A. (2002). "Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı", *Uzmanlık Tezi*, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı.
- Alikasifoğlu, M., Ercan, O., Erginöz, E., Uysal, Ö., Kaymak, Deniz, A. (2004). "Violent behavior among Turkish high school students and correlate of physical fighting", *European Journal of Public Health*, 14,2, 173.
- American Counseling Association, (1996). "Understanding preventing aggressive responses in youth", *Excerpted From Elementary School Guidance & Counseling*, 30, 194-203.
- Amodei, N. ve Scott, A. A. (2002). "Psychologists' contribution to the prevention of youth violence", *The Social Science Journal*, 39, 511-526.
- Arıcak, T. O. (1995). "Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Algısı ve Denetim Odağı İlişkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aspy, C., Oman, R. F., Vesely, S. K., McLeroy, K, Rodine, S. ve Marshall L. (2004). "Adolescent violence: The protective effects of youth assets", *Journal of Counseling & Development*. 82, 3, 268-276.
- Atkinson, L. R., Atkinson, R. C. ve Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş II*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Bahçivan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). "Aile ilişkileri, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 55, 61-74.

- Balkaya, F. (2001). "Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara: Yayın No:113.
- Bilge, F. (1997). "Danışandan hızalan ve bilişsel-davranışçı yaklaşımlarla yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeylerine etkileri", *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 8, 9-16.
- Boulter, L. (2004). "Family-School Connection and School Violence Prevention", *The Negro Educational Review* 55,1, 27-40.
- Brengden, M., Vitaro, F., Tremblay ve Wanner, B. (2002). "Parent and peer effects on delinquency-related violence and dating violence: A test of mediational models", *Social Development*, 11, 2.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buehler, C. ve Krishnakumar, A. (1994). "Hostile interparental conflict and youth maladjustment", *Family Relations*, 43, 4, 409.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Cole, E. (1995). "Responding to school violence: Understanding today for tomorrow", *Canadian Journal of School Psychology*, 11,2, 108-116.
- Coles, J. C., Greene, A. F. ve Braithwaite, H. O. (2002). "The relationship between personality, anger expression, and perceived family control among incarcerated male juveniles", *Adolescence*, 37, 146, 395.

- Conger, R. D., Conger, J. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L., ve Whitbeck, L. B. (1992). "A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys", *Child Development*, 63, 526-541.
- Corvo, K. ve Williams, K. (2000). "Substance abuse, parenting styles, and aggression: An exploratory study of weapon carrying students", *Journal of Alcohol & Drug Education*, 46, 1, 1-13.
- Cumhuriyet (2006). Lisede Şiddette Yeni Perde. 26 Mayıs 2006.
- Dahlenberg, D.L. (1998). "Youth violence in the united states major trends, risk factors, and prevention approaches", *American Journal of Preventive Medicine*, 1484, 259-272.
- Dahlenberg, L. L. ve Potter, L. (2001). "Youth violence developmental pathways and prevention challenges", *American Journal of Preventive Medicine*, 20, 1, 3-14.
- Demirhan, M. (2002). "Kendini Açma Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Denham, S. A., Cavery, S, Schmidt, M., DeMular, E Caal, S., Hamada, H. ve Mason, T. (2000). "Preschool understanding of emotions: Contributions to classroom anger and aggression", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 7, 901.
- Dishion, T. J., McCord, J. ve Poulin, F. (1999). "When interventions harm: Peer groups and problem behaviors", *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Doğan, S. (2001). "Farklı Sosyo-ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmit.

- Donna, E. H., Sheila, I. C., Xiaoming, L. I. ve Weihua, H. (1999). "Parent–youth concordance regarding violence exposure: Relationship to youth psychosocial functioning", *Journal of Adolescent Health*, 25, 396–406.
- Dusenbury L. Falco M ve Lake A. (1997). "Nine critical elements of promising violence prevention programs", *The Journal of School Health*, 67, 409-414.
- Epstein, K., Baldwin, L. M., ve Bishop, D. S. (1983). "The McMaster family assessment device", *Journal of Marital and Family Therapy*, 9, 2, 171-180.
- Edwards, C. H. (2001) "Student violence and the moral dimension of education", *Psychology in the School*, 38, 3, 249-257.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri Üzerine Yazılar (1. Basım)*, Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları, No:21.
- Feist J. ve Feist G.J., (2002). *Theories of Personality (5rd Edition)*, The United State: McGraw-Hill Companies.
- Flannery, L.T. (2000). "Preventing youth violence: A CISM pre-incident approach", *Journal of Emergency Mental Health*, 2, 3, 167-170.
- Freankel, J. ve Wallen, N. (1990). *How to Design and Evaluate Research in Education*, United State: McGraw Publishing Company 74-75.
- Fryxell, D. (2000). "Personal, social and family characteristics of angry students", *Professional School Counseling*, 4, 2, 86-95.
- Furlong, M. J., Smith D. C. (1998). "Raging rick to tranquil tom: An empirically based multidimensional anger typology for adolescent males", *Psychology in the Schools*, 35, 3, 229-245.
- Garbarino, J. (1999). *Lost boys: Why our sons turn violent and how we can save them*, Anchor books, New York.

- Gander, M. J. ve Gardiner, H. J. (1998).*Çocuk ve Ergen Gelişimi (Çev.B. Onur)*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Gençtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası (8. Basım)*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gladding, T. S. (2002). *Family Tharepy: History, Theory and Practice (3rd Edition)*, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P., Zelli, A. ve Huesman R. L. (1996). “The relation of family functioning violence among inner-city minority youths”, *Journal of Family Psychology*, 10, 2, 115-129.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P. H., Loehar, R., ve Henry, D. B. (1998). “Relation of family problems to patterns of delinquent involvement among urban youth”, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 319-333.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P. ve Henry, B. D. (2000). “A developmental-ecological model of the relation of family functioning to patterns of delinquency”, *Journal of Quantitative Criminology*, 16, 2, 169-198.
- Gorman-Smith, D., Henry, B. D. ve Tolan, P. D., (2004). “Exposure to community violence and violence perpetration: The protective effects of family functioning”, *Journal Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 3, 439-449.
- Grych, J. H., Seid, M. ve Fineham, F. D. (1992). “Assessing marital conflict from the child’s perspective: The children’s perception of interparental conflict scale”, *Child Development*, 63, 558-572.
- Gümüş, T. (2000). “Kendini Kabul Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Hatunoğlu, A. (1994). "Ana-baba Tutumları ile Saldırđanlık Arasındaki İlişkiler", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hasselt, V. B. ve Hersen, M. (2000). *Aggression and Violence: An Introductory Text*, United State: Ally and Bacon.
- Henry, D. B., Tolan, P. H. ve Gorman-Smith, D. (2001). "Longitudinal family and peer group effects on violence nonviolent delinquency", *Journal of Clinical Child Psychology*, 30,2.
- Herrenkohl, T., Maguin, E., Hill, R.D., Hawkins, J. D., Abbott, D. R. ve Catalano, F. R. (2000). "Developmental risk factors for youth violence", *Journal of Adolescent Health*, 26 ,3, 176-186.
- Hollenhorst, P. S. (1998). "What we know about anger management programs in correlations?", *Federal Probation*, 62,2.
- Howell, J. C. (1995). *Guide for implementing the comprehensive strategy for serious, violent, and chronic juvenile offenders*, Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Irene, C. ve Mona, M. (2003). "Personality and family relations of children who bully", *Personality and Individual Differences*, 35, 559-567.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M. ve Atıcı, M. K. (2004) *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi (1. Basım)*, Adana: Nobel Kitabevi.
- İter-Kiper, İ. (1984). "Saldırđanlık Türlerini Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kahraman, H. (2000), “Aile Yaşamlarında Şiddet Olan Ergenlerin Ana-Babalarıyla Olan İlişkilerini ve Kendilerini Değerlendirmeleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karabıyık, Ç. (2003). “Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenler” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karataş, B. Z. (2002). “Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kashani, J. H. ve Confield, L. A. (1995). “Psychiatric inpatient children’s family perceptions and anger expression”, *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*,3, 1.
- Kashani, J. H., Darby, P. J., Allan, W. D., Hartke, K. L. ve Reid, J. C. (1997). “Intrafamilial homicide committed by juveniles: Examination of a sample with recommendations for prevention”, *Journal of Forensic Sciences*, 42, 873-878.
- Kepençi, Y. ve Çinkır, Ş. (2005). “Bullying among Turkish high school students”, *Child Abuse & Neglect*, 1717, 1-12.
- Knoester C. ve Haynie D. L. (2005). “Community context, social integration into family, and youth violence”, *Journal of Marriage and Family* 67 (August, 2005), 767-780.
- Kocatürk, R. (1982). “Saldırganlık Güdüsünün Spor ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü, Ankara.
- Kolko, D. J. (1996). “Clinical monitoring of treatment course in child physical abuse: Psychometric characteristics and treatment comparisons”, *Child Abuse Neglect*, 20, 23-43.

- Kolko, J. D., Oommen K. M., Paul A. P. (2002). "Negative affect and parental aggression in child physical abuse", *Child Abuse & Neglect*, 26, 407-424.
- Lerner, R. M. (1995). *American's youth in Crisis: Challenges and Options for Programs and Policies*, Thousand Oaks, CA, Sage.
- Loeber, R. (1990). "Development and risk factors of juvenile antisocial behavior and delinquency", *Clinical Psychology Review*, 10, 1-41.
- MacKay, M., Fanning, P., Paleg, K. ve Landis, D. (1996). *When Anger Hurts Your Kids: A Parents Guide*, Oakland: New Harbinger Publications.
- Masalçı, A. D (2000). "Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışının Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Mayer, G.R. (2001). "Antisocial behavior: Its causes and prevention within our schools", *Education and Treatment of Children*, 24, 4, 414-429.
- Mercy, J. A., Rosenberg, M. L., Powell, K. E., Broome, C. V. ve Roper, W. L. (1993). "Public health policy for preventing violence", *Health Affairs*, 12, 7-29.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2003) İntihar eden ve intihar girişiminde bulunan ve adli kayıtlı suçu olan gençlerin sosyo demografik özellikleri, Araştırma Raporu.
- Miller, J., Martin, I. ve Schamess, G. (2003). *School Violence and Children In Crisis*, Love Publishing Company, USA.
- Milliyet Gazetesi (2006a). Şubatta 25 Olay. 25 Mart 2006.
- Milliyet Gazetesi (2006b). Katil Doğanlar. 29 Mayıs 2006.

- Moeller, T. G. (2001). *Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach*, Lawrence Erlbaum Associates, USA.
- Nazlı, S. (2003). *Aile Danışmanlığı (3. Baskı)*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nelson-Jones, R. (1995). *Danışma Psikolojisi Kuramları*, (Ed. F. Akkoyun), Ankara: 72TDFO Ltd. Şti., 48-88.
- Nuglet, W.R. ve Champlıng, D. (1997). "The effects of anger control training on adolescent antisocial behavior", *Research on Social Work Practice*, 7,4, 446-462.
- Özer, K. "Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9,31, 26-35.
- Öztürk, İ (1990). "Ana-baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yalnızlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Page, R. M. ve Page, S. T. (2003). *Fostering Emotional Well-Being in the Classroom (3rd Edition)*, London: Jones and Bartlett Publishers.
- Paternoster, R., Brame, R. ve Farrington, D. P. (2001). "On the relationship between adolescent and adult conviction frequencies", *Journal of Quantitative Criminology*, 17, 3, 201-225.
- Patterson, G. H. ve Stouthamer-Loeber, M. (1984). "The correlation of family management practices and delinquency", *Child Development*, 55, 1299-1307.
- Pepler, D. J., ve Slaby, R. G. (1996). "Theoretical and developmental perspectives on youth and violence", *American Psychological Association*, 27-58.

- Pervin, L. A. ve Oliver, P. J. (1999). *Handbook of Personality: Theory and Research*, New York: The Guilford Press.
- Peterson, G.R., Capaldi, D. and Bank, L. (1991). *An Early Starter Model For Predicting Delinquency*, New Jersey: Hillsdale, Lawrence Erlbaum.
- Peterson, L. P., Ewigman, B. ve Vandiver, T. (1994). "Role of parental anger low-income women: Discipline strategy, perceptions of behavior problem, and the need for control", *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 435-443.
- Petrocelli, J. V., Calhun, G. B. ve Glaser, B. A. (2003). "The role of general family functioning in the quality of the mother-daughter relationship of female African American juvenile of offenders", *Journal of Black Psychology*, 29,4, 378-392.
- Reid, J. B., Patterson, G. R. ve Snyder, J. (2002). *Antisocial Behavior in Children and Adolescent (First Edition)*, Washington DC: American Psychological Association.
- Rice, F. P. (1997). *Child and Adolescent Development*, New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Richman, J. M. ve Fraser, M. W. (2001). *The Context of Youth Violence Resilience, Risk and Protection*, London: Praeger Publishers .
- Riner, M.E. ve Saywell, R.M. (2002). "Development of social ecology model of adolescent interpersonal violence prevention (SEMAVIP)", *Journal of School Health*, 72,2,65-71.
- Rodriguez, C. M. ve Green, A. J. (1997). "Parenting stress and anger expression as predictors of child abuse potential", *Child Abuse Neglect*, 21, 367-377.
- Rolf, E. M. (1996). *Theories of Adolescence (Sixth Edition)*, New York: McGraw-Hill Companies.
- Rosenberg, M.L., Powell, K.L. ve Hammond, R. (1997). "Applying science to violence prevention", *Journal of American Medical Association*, 277 ,20, 1641-1642.

- Rupp, D. E. ve Vodanovich, S. J. (1997). "The role boredom proneness in self-reported anger and aggression", *Journal of Social Behavior & Personality*, 12, 925-936.
- Scott, T.M., Nelson C.M. ve Liaupsin, C.J. (2001). "Effective instruction: The forgotten component in preventing school violence", *Education and Treatment of Children*, 24,3, 309-322.
- Scharf, C. S. (2000). "Gender differences in adolescent aggression: An analysis of instrumentally used", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Central Michigan University.
- Sheidow, A., Gorman-Smith, D., Tolan, P. H. ve Henry, D. B. (2001). "Family and community characteristics: Risk factors for violence exposure in inner-city youth", *Journal of Community Psychology*, 29,3, 345-360.
- Smith, H. ve Thomas, S. P., (2000). "Violent and nonviolent girls: Contrasting perceptions of anger experiences, school and relationship", *Issues in Mental Health Nursing*, 21, 547-575.
- Smith, D. C., Furlong, M. E., Bates, M., ve Laughlin, J. (1998). "Development of the multidimensional school anger inventory for males", *Psychology in the Schools*, 35,3, 1-15.
- Sutton, S. E., Cowen, E. L. ve Crean H. F. (1999). "Pathways to aggression in young, highly stressed urban child", *Child Study Journal*, 29,1, 49-67.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999) "Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 44, 35-38.
- Tok, Y. (2001). "Cinsiyet Rollerine İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Tolan, P. H., Gorman-Smith, D., Huesmann, L. R., ve Zelli, A. (1997). "Assessment of family relationship characteristics: A measure to explain risk for antisocial behavior and depression among urban youth", *Psychological Assessment*, 9, 212-223.
- Tolan, P. H., David B. H., ve Gorman-Smith D. (2001). "Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency", *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 172-186.
- Tolan, P. (2001). "Youth violence and its prevention in the United States: An overview of current knowledge", *Injury Control and Safety Promotion*, 8, 1, 1-12.
- Tuzgöl, M. (1998). "Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuzgöl, M. (2000). "Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 14, 39-48.
- Wehby, J. S., Synoms, F. J., ve Shares, R. E. (1995). "A descriptive analysis of aggressive behavior in classroom for children with emotional and behavioral disorders", *Behavioral Disorders*, 20, 87-105.
- Yell, M.L. ve Rozaski, M.E. (2000). "Searching for safe school: Legal issues in the prevention of school violence", *Journal of Emotional Behavioral Disorders*, 8,3, 187-196.

EK**ANNE-BABA KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Aşağıda size ve ailenize ait bilgiler yer almaktadır. Lütfen tüm soruları dikkatlice okuyup cevaplayınız. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

1. Adınız-Soyadınız :.....
2. Cinsiyetiniz : Kadın Erkek
3. Yaşınız :.....
4. Eğitim durumunuz : İlkokul Ortaokul Lise Üniversite
 İlkokul terk Ortaokul terk Lise terk Üniversite terk
5. Mesleğiniz :
6. Şuanda çalışıyor musunuz?: Evet Hayır
7. Eşinizin mesleği :.....
- 8- Eşiniz şuanda çalışıyor mu?: Evet Hayır
- 9- Aile bütçesine katkıda bulunan başka birisi var mı? :.....
10. Aylık geliriniz : 200 Milyon ve aşağısı 201-400 Milyon
 401-600 Milyon 601-900 Milyon
 901-1.200 Milyon 1.201-1.500 Milyon
 1.501 Milyon ve üstü
- 11-Kaç çocuğunuz var?
- 12- Evde kaç kişi yaşıyorsunuz?:
- 13- Evde alkol kullanan var mı?: Evet Hayır
- 14- Cevabınız evetse kimler kullanıyor?:
- 15- Ne sıklıkla kullanılıyor? : Her gün 2-3 günde bir 4-5 günde bir
 Haftada bir 2 Haftada bir Ayda bir
- 16- Ailenizde psikolojik problemleri olan var mı? : Evet Hayır
- 17- Bir psikiyatrik tedavi alan oldu mu? Evet Hayır
- 18- Ailede suç işleyip mahkemece cezalandırılan var mı?: Evet Hayır
- 19- Cevabınız evet ise nasıl bir suç işlemiştir:.....

ERGEN KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Aşağıda size ve ailenize ait bilgiler yer almaktadır. Lütfen tüm soruları dikkatlice okuyup cevaplayınız. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

1. Adınız-Soyadınız :.....
2. Cinsiyetiniz : () Kız () Erkek
3. Yaşınız :.....
4. Oklunuz :.....
5. Ailenin ortalama aylık geliri:

() 200 Milyon ve aşağısı	() 201-400 Milyon
() 401-600 Milyon	() 601-900 Milyon
() 901-1.200 Milyon	() 1.201-1.500 Milyon
() 1.501 milyon ve üstü	
6. Anneniz : () Sağ () Ölü (Kaybettiğinizde kaç yaşındaydınız?.....)
7. Anneniz: () Öz () Üvey
8. Babanız: () Sağ () Ölü (Kaybettiğinizde kaç yaşındaydınız?.....)
9. Babanız: () Öz () Üvey
10. Anne-Babanız: () Birlikte () Boşanmış () Ayrı yaşıyor () Çok eşli
11. Boşandıyseniz siz kaç yaşındayken?.....
12. Babanızın öğrenim durumu:.....
13. Annenizin öğrenim durumu:.....
14. Babanızın mesleği:.....
15. Annenizin mesleği:.....
16. Kardeş sayınız:
17. Kardeşlerinizin cinsiyetlerini ve yaşlarını sırasıyla yazınız:.....
.....

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı- Soyadı: Raşit AVCI

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir, 20.06.1980

Medeni Durumu: Bekar

İş Adresi: İhsan Sabancı Kız Meslek Lisesi No: 167
01130 Seyhan/ ADANA

Telefon: 0322 2281665

e-mail: rasitavci@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	2002-2006
Lisans Eğitim: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD	1998-2002
Lise : Gökova Yunus Emre Çok Programlı Lisesi	1994-1997
Ortaokul : Karabörtlen Ortaokulu	1991-1994
İlkokul : Karabörtlen İlkokulu	1986-1991

ÇALIŞMA HAYATI

Karaisalı Cumhuriyet İlköğretim Okulunda Psikolojik Danışman	2002-2004
Adana İhsan Sabancı Kız Meslek Lisesinde Psikolojik Danışman	2004-

